

KHETI DUNIYAN, PATIALA

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

www.khetiduniyan.in

Postage Regd. No. PB/PTA/0338/2025-2027

Rs.10/-

ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ
ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੋ

ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ 300/- ਰੁਪਏ

ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ 500/- ਰੁਪਏ

ਚੰਦੇ ਭਰਨ ਲਈ QR ਕੋਡ ਸਕੈਨ ਕਰੋ।

Editor : Jagpreet Singh • RNI/PUNPUN00806 • Issue Dated 09-08-2025 • Vol.43 No.32 • M. 90410-14575 • Page 16 E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਵੱਲੋਂ ਸਤੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ

ਕਿਸਾਨ ਮੇਲੇ

- 10 ਸਤੰਬਰ ਨਾਗਕਲਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
- 12 ਸਤੰਬਰ ਬਲੋਵਾਲ ਸੌਖੜੀ (ਐਸ.ਬੀ.ਐਸ. ਨਗਰ)
- 16 ਸਤੰਬਰ ਰੌਣੀ (ਪਟਿਆਲਾ)
- 18 ਸਤੰਬਰ ਫਰੀਦਕੋਟ
- 24 ਸਤੰਬਰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ
- 30 ਸਤੰਬਰ ਬਠਿੰਡਾ

26-27 ਸਤੰਬਰ, 2025

ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਕੈਂਪਸ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਕਿਸਾਨ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ

4 IN 1 COMBO

BEW ਸੁਪਰ ਸੀਡਰ

- ਲੋਨ ਉਪਲੱਬਧ
- ਸਬਸਿਡੀ ਉਪਲੱਬਧ
- ਬੁਕਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ
- ਪਾਉਡਰ ਕੋਟਿੰਗ ਪੇਂਟ
- ਪੇਟੇਂਟ ਡਿਜ਼ਾਇਨ

TOLL FREE NUMBER
1800-120-004455

- KS AGROTECH PVT. LTD.
- BHAGWAN ENGINNERING WORKS
- KS POWERTECH PVT. LTD.
- KS FARM CORPORATION PVT. LTD.

Raikot Road, Malerkotla - 148023, Distt. Sangrur Punjab
M. : 92170-70755, 92170-71755

E-mail : sales@ksagrotech.org, info@ksagrotech.org
www.ksagrotech.org, www.bewindia.co

ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਵੱਧ ਬਰਸਾਤ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖਰੀਫ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ

ਇਸ ਸਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਰਸਾਤ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰਾਹਤ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਪੰਜ ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਵੱਧ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ 932.93 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ 887.97 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਰਕਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝੋਨੇ

ਝੋਨੇ ਵਿਚ ਮੱਧਰੇਪਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜ਼ਿਰ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਟੀਮਾਂ ਦਾ ਗਠਨ

ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਪਟਿਆਲਾ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੱਧਰੇਪਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਬਲਾਕ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ (97791-

ਵਿਚ ਮੱਧਰੇਪਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜ਼ਿਰ ਲਈ ਟੀਮਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟੀਮਾਂ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਧਰੇਪਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਨਜ਼ਿਰ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਖੜੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਕਾਉਣ, ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਿੱਟੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਟਿੱਡੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈ ਚੈਸ 120 ਗ੍ਰਾਮ

ਸਲਫੇਟ ਦਾ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ੰਕਰਪੁਰ, ਗੌਸਪੁਰ, ਦੋਣਕਲਾਂ, ਬਠੋਈ ਕਲਾਂ, ਤਰ੍ਹਾਂ, ਡਕਾਲਾ, ਡਰੋਲਾ, ਮੈਣ, ਖੇੜਾ ਜੱਟਾ, ਮਜਾਲ ਕਲਾਂ, ਰੋਹੜ ਜਗੀਰ, ਗਲੋਲੀ ਅਤੇ ਅਰਨੋ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਲਗਭਗ 1200 ਏਕੜ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਆਈ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਪਟਿਆਲਾ

60950), ਬਲਾਕ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਜੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (97805-60004), ਬਲਾਕ ਭੁਨਰਹੜੀ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਅਵਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (80547-04171), ਬਲਾਕ ਸਮਾਣਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ (97589-00047), ਬਲਾਕ ਰਾਜਪੁਰਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਜੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਨੂੰ (73070-59201) ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਘਨੌਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਾ. ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ (99883-12299) ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਝੋਨੇ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਕਪਾਹ, ਦਾਲਾਂ, ਬਾਜਰਾ, ਜਵਾਰ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਘਟੀ

ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਹੇਠ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 273.72 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ 319.4 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਹੇਠ 16.7 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 101.54 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਸਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ 101.22 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖਾਸਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 81.89 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਸਾਲ 91.61 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ 11.7 ਫੀਸਦੀ ਵੱਧ ਹੈ। ਕਪਾਹ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਰਕਬਾ 2.4 ਫੀਸਦੀ ਘੱਟ ਕੇ 105.87 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਫਿਲਹਾਲ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਬੀਜ, ਸੋਇਆਬੀਨ, ਮੂੰਗਫਲੀ, ਬਾਜਰਾ ਅਤੇ ਜਵਾਰ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਵੀ ਘਟਿਆ ਹੈ। ਗੰਨੇ ਤੇ ਜੂਟ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਔਸਤਨ 1097 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਬਿਜਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੌਸਮ ਵਿਭਾਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉੜੀਸਾ, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਐਮ. ਪੀ., ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ 15 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਰਗੇ ਵਿੱਚ 21 ਫੀਸਦੀ ਵਧੇਰੇ ਬਰਸਾਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੂਨ ਤੋਂ ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਔਸਤਨ ਬਰਸਾਤ 500.8 ਐਮ. ਐਮ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ 481.9 ਐਮ. ਐਮ. ਬਰਸਾਤ ਪਈ ਸੀ।

ਨਾਖ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਲਗਭਗ 5.19 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 122 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਫਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਜਲਵਾਯੂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਠੰਢ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ 200-300 ਘੰਟੇ ਠੰਢ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਮੁਤਾਬਕ ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਸਮਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਫਲ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਲਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁੜਾਈ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਫਲ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁੜਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ, ਢੰਗ ਅਤੇ ਸਹੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੱਕਿਆ, ਘੱਟ ਪੱਕਿਆ ਜਾਂ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਤੋੜਿਆ ਫਲ ਆਪਣੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਮੁੱਲ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਪੱਕਿਆ ਫਲ ਸਖਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਦਿੱਖ ਆਕਰਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਹੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਭਾਅ

ਨਾਖਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਰਚਨਾ ਅਰੋੜਾ, ਪੀ. ਪੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ, ਫਲ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਫਲਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਰਮ ਅਤੇ ਨਰਮ। ਸਖਤ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਥਰਨਾਖ ਮੁੱਖ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਕਬਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਨਰਮ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ ਮੋਹਰੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਨਰਮ ਫਲ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਾਫਟ ਅਤੇ ਨਿਜ਼ੀਸਿਕੀ ਅਪੀਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਕਬਾ ਹੈ। ਫਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੰਗ ਗੂੜ੍ਹੇ ਹਰੇ ਤੋਂ ਫਿਕੇ ਹਰੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਠੋਸਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਕਣ ਦੀ ਸਹੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਲ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ, ਰੰਗ, ਆਕਾਰ, ਸਖਤਪਣ, ਘਣਤਾ ਆਦਿ। ਫਲ ਨੂੰ ਪੱਕਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਦਕਾ ਨਾਖ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਥਰਨਾਖ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਖ ਦੇ ਫਲ ਪੱਕਣ ਲਈ ਲਗਭਗ 145 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਆਖਰੀ

ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਤੁੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਘੱਟ ਨਰਮ ਕਿਸਮ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ ਲਗਭਗ 135 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੀ

ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਤੁੜਾਈ ਦੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਫਲ ਲੱਗਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰੁੱਖ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਤੁੜਾਈ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਤੁਰੰਤ ਕੁਝ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਰੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੈਕਿੰਗ ਲਈ ਗੱਤੇ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਦੌਰਾਨ ਫਲ ਦਾਗੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਵੇਲੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਲਾਂ ਉੱਤੇ ਝਰੀਟਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਫਲ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਫਲ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਗ ਜਾਂ ਵਿਰਲੇ ਪੈਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਕਿਲੋ ਫਲਾਂ ਦੀ ਡੱਬਾਬੰਦੀ ਲਈ 340 × 220 × 100 ਮਿਲੀਮੀਟਰ, ਚਾਰ ਕਿਲੋ ਲਈ

ਨਾਖਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਘੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਉੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਛੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਤੱਕ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਫਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਡੰਡੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖੁੰਘਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਵੀ ਘੱਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੱਕਿਆ ਫਲ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਬਾਗਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਨਾਖ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉੱਨਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਲਾਂ ਦੇ ਸਖਤਪਣ ਅਤੇ ਪੱਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਸਖਤ, ਘੱਟ

ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਗੋਲਡ ਲਗਭਗ 140 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਰਮ ਕਿਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਾਫਟ ਅਤੇ ਨਿਜ਼ੀਸਿਕੀ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਤੁੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਖਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਘੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਉੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਛੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਤੱਕ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਫਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਡੰਡੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖੁੰਘਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁੜਾਈ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੋਂ ਫਲ ਤੋੜਨ ਲਈ ਥੱਸ ਦੀਆਂ ਸੋਟੀਆਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਢਾਂਗੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਖੁੰਘਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁੜਾਈ ਸਮੇਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਫਲਾਂ 'ਤੇ ਰਗੜ ਅਤੇ ਝਰੀਟਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁੱਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਫਟਣ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ

340 × 220 × 190 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਦਸ ਕਿਲੋ ਲਈ 450 × 240 × 180 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਆਕਾਰ ਦੇ ਗੱਤੇ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡੱਬਾਬੰਦ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਖਪਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਉਤਪਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਕੈਸ਼, ਨੈਕਟਰ ਆਦਿ। ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਈਥਾਫੋਨ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਕੇ ਸਰਬੋਤਮ ਸੁਆਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਲਾਂ ਨੂੰ 0-1 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁੜ 20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ (ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ) ਅਤੇ ਚਾਰ ਦਿਨ (ਪੱਥਰਨਾਖ) ਲਈ ਪੱਕਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1000 ਪੀ. ਪੀ. ਐਮ. ਈਥਾਫੋਨ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਲਈ ਡੁਬੋ ਕੇ ਜਾਂ 1000 ਪੀ. ਪੀ. ਐਮ. ਇਥਾਇਲੀਨ ਗੈਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 20 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪੱਥਰਨਾਖ ਦੇ ਫਲ ਪੱਕਣ ਲਈ 8 ਦਿਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ ਦਾ ਫਲ 4 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਥਰਨਾਖ, ਪੰਜਾਬ ਨਾਖ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ 0-1 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ਅਤੇ 90-95% ਨਮੀ 'ਤੇ 60 ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ 2,4-ਡੀ ਦੇ ਮਾੜੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸੁਝਾਅ

ਕਈ ਵਾਰ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ 2,4-ਡੀ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨ ਨਰਮੇ ਨੇੜੇ ਮੱਕੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡੀਲਾ/ਮਿਥਾ ਮਾਰਨ ਲਈ 2,4-ਡੀ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ 2,4-ਡੀ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦੇ ਵਾਸ਼ਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਹਵਾ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਲੱਛਣ : ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਅਸਧਾਰਣ ਲੱਛਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਪੱਤੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਮੁੜੇ ਹੋਏ, ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਬਾਂਦਰ-ਪੰਜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਮੁਰਝਾਉਣਾ, ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਪੀਲਾ ਹੋਣਾ, ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਮੁੜ ਜਾਣਾ, ਬੂਟੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਸਧਾਰਣ ਵਧਾ, ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁੱਕ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਬਚਾਅ :

★ ਨਰਮੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਕੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ

'ਤੇ ਇਸ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰੋ।

★ ਜੇਕਰ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਵਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਹਵਾ ਨਰਮੇ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਵੱਲ ਵਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰੋ।

★ ਕਿਸੇ ਫ਼ਸਲ ਉੱਪਰ 2,4-ਡੀ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਪਰੇਅ ਪੰਪ, ਟੱਬ, ਨੋਜ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਲਟੀ ਆਦਿ ਨੂੰ 0.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੋਢੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (500 ਗ੍ਰਾਮ ਸੋਢਾ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ) ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਇਸ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਕੁਮਾਰ, ਮਾਇਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ. 75891-66117)

ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੀੜਾ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ...

ਝੋਨੇ ਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਡਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ
ਮੋ. 94630-71919

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ

ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਅੰਧਯੁੱਧ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਕਦਰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਮਾਰੂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕਰੀਬਨ 221 ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਰਸਾਇਣ ਪੰਜੀਕ੍ਰਿਤ ਹਨ, ਜੋ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ

ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਸਮੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ, ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬਾਸਮਤੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਗਲਣ ਦਾ ਰੋਗ, ਤਣੇ ਦੁਆਲੇ ਪੱਤੇ ਦਾ ਝੁਲਸ ਰੋਗ, ਬੂਟੀ ਕਾਗਿਰਾਹੀ ਅਤੇ ਭੁਰੜ ਰੋਗ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਉੱਪਰ ਦਰਜ

ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀੜੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੀੜੇ ਜਿਵੇਂ ਤਣੇ ਦਾ ਗੜ੍ਹਾਂ, ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ, ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਡੇ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਸੁੰਡੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣ, ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ, ਰਸਾਇਣਿਕ ਰੋਕਥਾਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੈਰ-ਰਸਾਇਣਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ

ਬਾਰੀ ਸਵਾ 6 'ਤੇ

ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੂ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਿਕ
23% ਕੀੜੇ
25% ਬਿਮਾਰੀਆਂ
28% ਨਦੀਨ
ਅਨਾਜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ...

ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਪੱਖੋਂ ਆਤਮ ਨਿਰਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਨਿਰਯਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਚੌਖਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋੜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕੁਦਰਤੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਵਰਤੋਂ

ਬਿਮਾਰੀ ਰਹਿਤ ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ
ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਸਰਵਪੱਖੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਰਹਿਤ ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਲੀ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੋਧ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਖਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਛਿੜਕਾਅ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੀ ਆਦਤ ਵੱਸ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਖਾਦ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਸੁੰਡੀ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਘਾਹ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁੰਡੀ ਆਦਿ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਪੌਦੇ/ਜਾਨਵਰ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਪਲੇਗ ਫੈਲਾਉਣ ਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਮਾਸਹਾਰੀ ਪੰਛੀ ਉੱਲੂ, ਇੱਲਾਂ, ਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਰੇ ਆਦਿ ਦੂਸ਼ਿਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ

ਤੁਹਾਡੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

...ਕੋਪਲ ਦੇ ਨਾਲ

Ph. : 9592064102

www.coplgroup.org

E-mail : info@coplgroup.org

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ

KHETI DUNIYAN

An Exclusive Agricultural Weekly

ਰਜਿਸਟਰਡ ਆਫਿਸ :
9-ਏ, ਅਜੀਤ ਨਗਰ,
ਪਟਿਆਲਾ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਆਫਿਸ :
ਕੇ.ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ,
ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕੀਟ,
ਪਟਿਆਲਾ-147001
ਮੋ.90410-14575

ਈ-ਮੇਲ : khetiduniyan1983@gmail.com

 www.khetiduniyan.in

ਸਾਲ 43 ਅੰਕ 32
ਮਿਤੀ 09-08-2025

ਐਡੀਟਰ

ਜਗਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦਫਤਰ

ਪਟਿਆਲਾ
ਫੋਨ : 0175-2214575

ਮੁੰਬਈ
ਦਿੱਲੀ
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਬਠਿੰਡਾ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ

ਡਾ. ਡੀ.ਡੀ. ਨਾਰੰਗ
ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਡਾ. ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਝੱਤਰਾ
ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰ ਲਾਠਰ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ

ਏਕਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ

ਨੋਟ

- ★ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ, ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਰਾ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ★ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਭਾਵੇਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰ ਲਓ।
- ★ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Editor : JAGPREET SINGH,
Printer, Publisher and Owner of Weekly

'KHETI DUNIYAN' Printed at Varginia Printers,
Shere-e-Punjab Market, Gaushala Road, Patiala-147001 (Pb.)
and published from Kheti Duniyan, House No. 9-A, Ajit Nagar,
Patiala-147001 (Pb.). E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com
Phone No. 0175-2214575, RNI No. PUNPUN00806

ਕਿਸਾਨ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ - ਡਾ. ਭੁੱਲਰ

ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਡਾ. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵੱਲੋਂ ਟਰੈਵਲ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਤ ਦਿਵਸ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਪਿੰਡ ਡੀਨਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 05.08.2025 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਇੰਚਾਰਜ, ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਖੇਤ ਦਿਵਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਬਿਜਾਈ ਅਤੇ ਨਦੀਨ ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਅਮਿਤ ਕੌਲ, ਫਸਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵਪੱਖੀ ਰੋਕਥਾਮ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।

ਡਾ. ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਫਸਲ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਕੇ ਵੀ ਕੇ, ਬੂਹ ਨੇ ਕਣਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਚਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੱਕੀ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੇਤ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਾਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ, ਗੰਡੀਵਿੰਡ ਨੇ

ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ।

ਡਾ. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ, ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ।

ਡਾ. ਹਰੀ ਰਾਮ, ਮੁਖੀ, ਫਸਲ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟ ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਘਟਾ ਕੇ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਲੈ ਸਕਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੇਤੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਫਸਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਲੱਕੀ ਸੀਡ ਡਰਿੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ

ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ। ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਫਸਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਤੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਡਾ. ਸਵਰੀਤ ਖਹਿਰਾ, ਫਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਆਏ ਸਾਰੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬਿਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਸਰਹਾਲੀ ਖੁਰਦ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਗੁਲਪੁਰ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੰਘ, ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਡੀਨਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਜੋਤੀ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖੇਤ ਦਿਵਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 300 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਡਾ. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਰਥਕ ਜ਼ਰੀਆ ਹਨ ਜੂਟ ਤੋਂ ਬਣੇ ਬੈਗ

ਅੱਜ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਨਵਟੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੁਦਰਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਜੂਟ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੂਟ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ-ਮਿੱਤਰ ਰੇਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਹੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਜੂਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਬੈਗਾਂ ਨੂੰ ਜੂਟ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਉਪਯੋਗ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਰੋਤ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਾਉਚ, ਸੀਲਿੰਗ ਬੈਗ ਅਤੇ ਸਾਪਿੰਗ ਬੈਗ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਤਪਾਦ ਸਿਰਫ ਸੁੰਦਰ, ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ, ਟਿਕਾਉ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹਾਣੀ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀਯੋਗ ਵੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੂਟ ਨੂੰ ਕੱਟਣ, ਸਿਲਾਈ ਕਰਨ, ਡਿਜ਼ਾਇਨਿੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਲੰਗੜੋਆ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 30.06.2025 ਤੋਂ 04.07.2025 ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਘਰੇਲੂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਸਖੀਆਂ ਨੇ ਭਰਵੀਂ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਕੇ ਜੂਟ ਤੋਂ ਬੈਗ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਜੂਟ ਤੋਂ ਬਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਗਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਆਨਲਾਈਨ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਸੋਪਿੰਗ ਮਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਹਤਰ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੂਟ ਬੈਗ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਲਾਭ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਜੂਟ ਬੈਗ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਲਗਭਗ 100 ਰੁਪਏ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 200 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਔਰਤ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਾਡਲ ਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਉਪਰਾਲੇ

ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘਰੇਲੂ ਆਮਦਨ ਵਧੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦਰਜਾ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਸੀਲੇ ਬਣਨਗੀਆਂ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਖਲਾਈ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੂਟ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਬੈਗਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੇਂਡੂ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤਾਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀਆਂ ਜੂਟ ਬੈਗ ਉਦਯੋਗ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪੇਂਡੂ ਔਰਤਾਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੱਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਲੰਗੜੋਆ (ਮੋ. 62839-97411)

ਸਾਉਣੀ ਕੁੱਤ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਅਤੇ ਗੋਭ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਵਲੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਦਿੱਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਮਲ 'ਚ ਲਿਆਉਣ।

ਝੋਨੇ ਵਿਚ ਗੋਭ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਤੋਂ ਰਹੇ ਸੁਚੇਤ

1. ਤਣੇ ਦੇ ਗੜ੍ਹੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਭ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਅਰਥਾਤ ਪੀਲੀ, ਚਿੱਟੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀਆਂ, ਫਸਲ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਮੁੰਜਰਾਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀਆਂ ਮੁੰਜਰਾਂ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀਲੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਤੰਗਿਆਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਖੰਭ ਪੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਕਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਭਾਗ ਤੇ ਭੂਰੇ-ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਵਾਲ (ਪੁਛ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ 'ਚ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਿੱਟੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਤੰਗਿਆਂ ਦੇ ਖੰਭ ਚਿੱਟੇ ਅਤੇ ਚਮਕੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਤੰਗਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਭੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਡੀ ਤਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸਦੀ ਗੋਭ ਨੂੰ ਹੇਠੋਂ ਕੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗੋਭਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਗੋਭਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'ਡੈਡ ਹਰਟਸ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ ਮੁੰਜਰਾਂ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਮਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਭਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਜਰਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀਆਂ 'ਚਿੱਟੀਆਂ ਮੁੰਜਰਾਂ' ਖੇਤ ਵਿਚ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ

ਕੇ. ਐੱਸ. ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਰੂਬਲਜੋਤ ਕੁੰਨਰ, ਕੀਟ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ.98761-71603)

ਨਾਲ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੜ੍ਹੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਖੜੀ ਫਸਲ ਤੇ ਸੁੱਕੀਆਂ ਗੋਭਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬੁਟਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਰੋਕਥਾਮ : ਇਹ ਗੜ੍ਹੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੋ।

2. ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ

ਇਸ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਤੰਗੇ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ

ਉੱਡ-ਉੱਡ ਕੇ ਲਾਗਲੇ ਬੁਟਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਦਾ ਪਤੰਗੇ ਪੱਤੇ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ-ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ-ਦੋ ਕਰਕੇ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਨਰਮ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਪੇਟਿਆਂ ਹੀ ਖਾਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੌੜ ਕੇ ਲੰਬੇ-ਰੁਖ ਲਪੇਟ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਹਰਾ ਮਾਦਾ ਖਾਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਬੁਟਿਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਧਾਰੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਲੀਦਾਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਫਸਲ ਦੇ ਨਿਸਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੀੜੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਤੇ 20-30 ਮੀਟਰ ਲੰਬੀ ਨਾਰੀਅਲ ਜਾਂ ਮੁੰਜ ਦੀ ਰੱਸੀ ਫਸਲ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ 2 ਵਾਰੀ ਫੇਰੋ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਆਰੇ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਰੱਸੀ ਫੇਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਮੁੜੋ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰੱਸੀ ਫੇਰਨ ਵੇਲੇ ਫਸਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ। ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਫਸਲ ਤੇ ਕੀੜੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕੀੜੇ ਦੁਆਰਾ ਨੁਕਸਾਨੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10 ਫੀਸਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਨੂੰ 100 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਸਾਰਣੀ : ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ			
ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕੀੜਾ	ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ		ਮਾਤਰਾ/ਏਕੜ
	ਜ਼ਹਿਰ	ਮਾਰਕਾ	
ਤਣੇ ਦੇ ਗੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ	ਅਜੈਡੀਰੈਕਟਿਨ 5%	ਇਕੋਟਿਨ	80 ਮਿਲੀਲਿਟਰ
	*ਕਲੋਰਾਐਂਟਰਾਨਿਲੀਪਰੋਲ	ਕੋਰਾਜਨ 20 ਐਸ ਸੀ	60 ਮਿਲੀਲਿਟਰ
	*ਫਲੂਬੈਂਡਾਮਾਈਡ	ਫੇਮ 480 ਐਸ ਸੀ	20 ਮਿਲੀਲਿਟਰ
	*ਫਲੂਬੈਂਡਾਮਾਈਡ	ਟਾਕੂਮੀ 20 ਡਬਲਯੂ ਜੀ	50 ਗ੍ਰਾਮ
	ਕਾਰਟਾਪ ਹਾਈਡਰੋ ਕਲੋਰਾਈਡ	ਮੋਰਟਰ 75 ਐਸ ਜੀ	170 ਗ੍ਰਾਮ
	ਅਜੈਡੀਰੈਕਟਿਨ 0.15%**	ਅਚੂਕ/ਨੀਮ ਕਵਚ	1 ਲਿਟਰ
	ਫਿਪਰੋਨਿਲ**	ਫਿਪਰੋਨਿਲ 80% ਡਬਲਯੂ ਜੀ	15 ਗ੍ਰਾਮ
	ਕਲੋਰਾਐਂਟਰਾਨਿਲੀਪਰੋਲ**	ਫਰਟੇਰਾ/ਮਾਰਕਟੇਰਾ 0.4 ਜੀ ਆਰ	4 ਕਿਲੋ
	ਥਿਓਸਾਈਕਲੋਮ ਹਾਈਡ੍ਰੋਜਨ ਆਕਸੀਲੇਟ**	ਵਾਈਬਰੇਟ 4 ਜੀ ਆਰ	4 ਕਿਲੋ
	ਕਾਰਟਾਪ ਹਾਈਡਰੋਕਲੋਰਾਈਡ**	ਪਡਾਨ/ਕੋਲਡਾਨ/ਸੈਨਵੇੱਕਸ/ਨਿਦਾਨ/ਮਾਰਕਟੇਪ/ਮਿਫਟੇਪ/ਕਾਤਸੂ 4 ਜੀ	10 ਕਿਲੋ
ਫਿਪਰੋਨਿਲ**	ਰੀਜੈਂਟ/ਮੋਰਟੇਲ/ਮਿਫਪਰੋ-ਜੀ/ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੀ ਆਰ/ਸਿਨਜੇਨ 0.3 ਜੀ	6 ਕਿਲੋ	

* ਇਹ ਰਸਾਇਣ ਹਰੀ ਤਿਕੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ** ਸਿਰਫ ਬਾਸਮਤੀ ਝੋਨੇ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਸਿਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਪੱਤੇ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ

ਵਧੇਰੇ ਸੁੱਕੀਆਂ ਗੋਭਾਂ (ਆਰਥਿਕ ਕਗਾਰ ਪੱਧਰ) ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਝੋਨੇ ਵਿਚ 2 ਫੀਸਦੀ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁੱਕੀਆਂ ਗੋਭਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਤਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ

ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਖੰਭ ਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਹਿੱਲਣ ਤੇ ਇਹ ਪਤੰਗੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ

ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨੁਕਤੇ

ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਪੈ ਰਹੇ ਮੀਂਹ ਕਰਕੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਲ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਾਂ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਰਮਾ ਔੜ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਰਾਵਿਲਟ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਕੁ ਬੂਟੇ ਮੁਰਝਾਉਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਦੇ ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਮੁਰਝਾਉਣਾ, ਇਸ ਦਾ ਹੀ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਕੋਬਾਲਟ ਕਲੋਰਾਇਡ 1 ਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟਿਆਂ 'ਤੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਦਾ ਮੁਰਝਾਉਣਾ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਦੁਬਾਰਾ ਚਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬੂਟਾ ਪੂਰਾ ਮੁਰਝਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਵਾਈ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ

ਮਿਲਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬੂਟਿਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਪੱਥਿਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਵੀ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਉਪਰ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਪੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਨਰਮੇ ਦੇ ਝਾੜ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੌਪ 200 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦਾ ਸਪਰੇਅ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਪੀਲਾ ਪੈਣਾ : ਲਗਾਤਾਰ ਪੈ ਰਹੇ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਨਰਮੇ ਦਾ ਪਤਰਾਲ ਪੀਲਾਪਣ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਕਸੀਜਨ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਖੁਰਾਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਲੱਤਣ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਕੇ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਮੁਤਾਬਿਕ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਨਹੀਂ

ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫੁੱਲ-ਚੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਝੜਨਾ : ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਘੱਟ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਆਈ ਫ਼ਸਲ ਕਈ ਵਾਰ ਚੁੰਡੀਆਂ, ਫੁੱਲ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਟਿੱਡੇ ਸਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ (13-0-45) 2 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਫੁੱਲ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਦੇ 4 ਸਪਰੇਅ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ 'ਤੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੀ. ਟੀ. ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 70-75 ਦਿਨਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਨਾਲ 13-0-45 ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਸਪਰੇਅ, ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨਾਅ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਰੋੜਾ ਅਤੇ ਸੁਨਾਇਣਾ, ਵਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਅੰਬੋਹਰ (ਮੋ. 81959-50560)

ਡੇਅਰੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ ਥਨੈਲਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

ਥਨੈਲਾ ਰੋਗ ਕੀ ਹੈ ?

ਥਨੈਲਾ ਰੋਗ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡੇਅਰੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲੇਵੇ ਵਿਚ ਟਿਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸੋਜਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਥਨੈਲਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਵਜੋਂ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ

ਗੁਰਲਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਮੱਕੜ,
ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ (ਫੋ. 86999-00016)

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਨਾ ਹੋਣ, ਫਰਸ਼ ਗਿੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਚੁਆਈ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇ, ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਵਿਚ

ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ : ਇਸ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਨੈਲਾ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਥਨੈਲਾ ਰੋਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ, ਕੱਠੜਤਾ, ਲਾਲੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ, ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਛਿੱਦੀਆਂ, ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਖੂਨ ਆਦਿ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

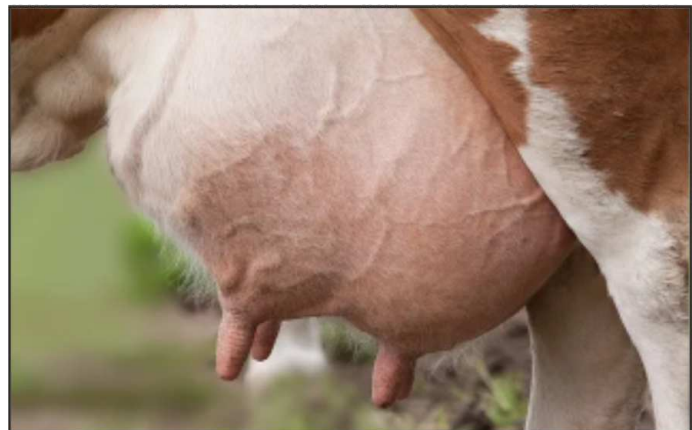
ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ : ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਵੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਤੇ ਰੋਗ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ 2 ਵਾਰੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਮੈਸਟਾਈਟਿਸ ਟੈਸਟ (ਸੀ ਐਮ ਟੀ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੋ।

ਇਲਾਜ : ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚ ਜਲਦੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਵੋ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿਓ।

ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਮੈਸਟਾਈਟਿਸ ਟੈਸਟ : ਇਸ ਟੈਸਟ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਸਾਇਣ ਅਤੇ ਚਾਰ ਕੱਪਾਂ ਵਾਲਾ ਪੈਡਲ/ਕੱਪ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਥਨੈਲਾਂ ਵਿੱਚ 2-3 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਦੁੱਧ ਪੈਡਲ ਦੇ ਕੱਪਾਂ ਵਿਚ ਲਵੋ। ਲਗਭਗ ਉਨ੍ਹੀਂ ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਕੱਪ ਵਿਚ ਰਸਾਇਣ ਪਾਓ। ਪੈਡਲ ਨੂੰ ਘੁਮਾ

ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਮੈਸਟਾਈਟਿਸ ਟੈਸਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ	ਰੋਗ ਦੀ ਕਿਸਮ
ਘੋਲ ਤਰਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ	ਕੋਈ ਸੋਜ ਨਹੀਂ
ਪੈਡਲ ਟੇਡਾ ਕਰਨ ਤੇ ਘੋਲ ਹੇਠ ਪਤਲੀ ਲੇਸ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ	ਸੋਜ ਦਾ ਸ਼ੱਕ
ਘੋਲ ਸੰਘਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੁਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਗੁੰਦ ਵਰਗੀ ਲੇਸ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ	ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ ਹੋਣਾ
ਘੁਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਘੋਲ ਦਾ ਗੁੰਦ ਵਰਗਾ ਗੁਲੱਫਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।	ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ

ਕੇ ਘੋਲ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਹੇਠ ਦੁੱਧ ਦਾ ਟੈਸਟ ਸੀ ਐਮ ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਸਾਰ (ਸਾਰਣੀ-1) ਪੜੋ।
ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ : ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਚੁਆਈ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਚੁਆਈ ਸਾਫ ਦੁੱਧ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਥਨੈਲਾਂ ਵਿਚ ਟਿਊਬ ਸੁਥਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੁਆਈ ਸਹੀ ਚੜਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਲਾਵਾ ਲੇਵੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਚੁਆਈ ਕਾਰਨ ਲੱਗੀ ਸੱਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਖਤਰਾ ਉਸ ਵਕਤ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ

ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਥਨੈਲਾ ਰੋਗ ਵਿਚ ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ ਅਤੇ ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ

----- ਬਾਕੀ ਸਫਾ 3 ਦੀ -----

ਝੋਨੇ ਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਨਾਲ ਰੋਕਥਾਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੱਕੜੀਆਂ ਨਰਮ

ਕੀੜਿਆਂ (ਤਣੇ ਦੇ ਗੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ) ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਰਾਈਕੋਗਰਾਮਾ ਕੀੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇ

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੋਢੇ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਇੱਕ ਵਾਇਰਸ ਰੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਚਿੱਟੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਟਿੱਡੇ/ਤੇਲੇ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 15 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਜੋ ਦਵਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ

ਗਈ ਸੀ, ਉਹੀ ਮੁੜ ਨਾ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਵੇਂ ਸਾਲਟ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਗੋਲ ਨੋਜ਼ਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਦਵਾਈ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲੱਗੇ। ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਬੋਢੇ ਰੋਗ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੇਲਾ ਜਾਂ ਟਿੱਡਾ ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਚਿੱਟੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਟਿੱਡੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਪੈਕਸਾਲੋਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਪ੍ਰਤੀ 94 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ, ਓਸੀਨ/ਡੋਮੀਨੈਟ/ਟੇਕਨ 20 ਐਸ. ਸੀ. ਪ੍ਰਤੀ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ, ਉਲਾਲਾ 50 ਡਬਲਯੂ ਜੀ 60 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ, ਇਮੇਜਿਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ, ਆਰਕੋਸਟਰਾ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਪ੍ਰਤੀ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੌਦੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਮਿਲ ਸਕਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਸੁਕਾ ਕੇ ਲਾਉ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ

ਸਉਲੀ ਰੁੱਤ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਤਕਰੀਬਨ 28 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ 'ਤੇ ਕਰਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 105 ਲੱਖ ਟਨ ਚੌਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹਰ ਸਾਲ 8-10 ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੈਨਟੀਲਸ ਕੀੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਉਪਰ ਅੰਡਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜੇ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜੇ, ਉਹ ਕੀੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭੰਡਾਰਨ ਦੌਰਾਨ ਫਸਲਾਂ, ਖੁਰਾਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਜਿਵੇਂ ਤਣੇ ਦਾ ਗੜ੍ਹਾਂ, ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ, ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਡੇ, ਸਿਉਂਕ, ਹਿਸਪਾ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਆਦਿ।

ਰੋਕਥਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਬ ਸਾਇਲ ਵਾਟਰ ਐਕਟ 2009 ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ 10 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ 5-6 ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਏ ਹਨ। 10 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤਣੇ ਦੇ ਗੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਧੇ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਣਕ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਧੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਚੁੱਪ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵਧਾ ਰੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਫਸਲ ਉੱਪਰ ਝੁਲਸ

ਹੋਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ

ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਫਸਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਜਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਝੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :-

1. ਪਰਬਖਸ਼ੀ ਕੀੜੇ : ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ

ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਅੰਡੇ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬਾਲਗ

ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਕੀੜਿਆਂ, ਸੁੰਡੀਆਂ ਅਤੇ ਪਤੀਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਡਰੈਗਨ ਫਲਾਈ ਕੀੜਾ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦਾ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਰਮ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾਸਲ ਫਲਾਈ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜਾ ਵੀ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਉੱਡਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਰਮ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੇਡੀ ਬਰਡ ਬੀਟਲ ਅਤੇ ਉਫੀਨੀਆ ਛੋਟੇ ਕੀੜਿਆਂ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

2. ਪਰਜੀਵੀ ਕੀੜੇ : ਇਹ ਕੀੜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ, ਸੁੰਡੀਆਂ ਜਾਂ ਕੋਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜੇ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਪਰਜੀਵੀ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੀੜੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ

ਬਰਡ ਪਰਚਰ ਲਗਾ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੰਛੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਸਕਣ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੀੜਾ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਕੀੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਖੁਰਾਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਠਾੜ
ਮੋ. 96537-9000

ਪੰਜਾਬ - ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਸਕੀਮ

ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜਾਇਜ਼

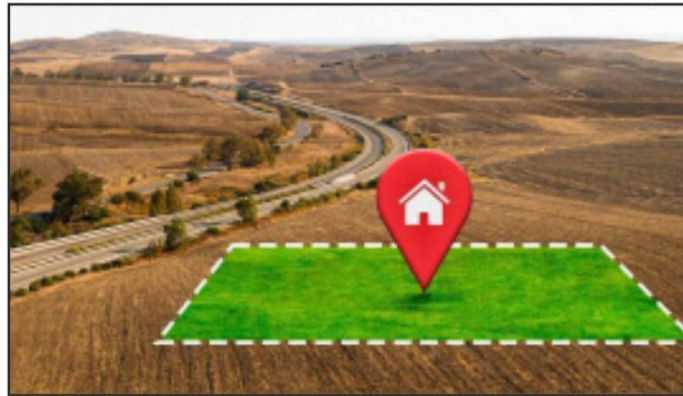
ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇੰਦੀ ਹੈ। ਨਗਰ-ਪਾਲਿਕਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਵਾਇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਰੋਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਈਟ ਟੂ ਫੈਅਰ ਕੰਪਨੇਸ਼ਨ ਐਨਡ ਟਰਾਂਸਪਾਰੈਂਸੀ ਇਨ ਲੈਂਡ ਐਕਵਿਜੀਸ਼ਨ ਰੀਹੈਬਲੀਟੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰੀਸੈਟਲਮੈਂਟ ਐਕਟ 2013 ਲਿਆਂਦਾ।

ਇਸ 2013 ਦੇ ਲੈਂਡ ਐਕਵਿਜੀਸ਼ਨ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿੰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮਾਰਕੀਟ ਕੀਮਤ ਦਾ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਅਤੇ ਦੋ ਗੁਣਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਆਏ ਪਹਿਲਾ ਰੀਹੈਬਲੀਟੇਸ਼ਨ ਯਾਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸਦਾ ਪੁਖਤਾ ਪਲੈਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ, ਉਥੇ ਉਹੋ ਕੁੱਝ ਹੀ ਬਣੇਗਾ

ਤਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ 2640 ਗਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਬਚੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਰਕਾਰ

ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਾਂਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਏਗੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹਨ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਆਵੇਗਾ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਹਜੇ ਖਿਆਲੀ ਪਲਾਓ ਹੀ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਕੀ ਇਹ ਸਕੀਮ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਦਿਉਗੀ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਕਿ ਅੱਜ ਕੋਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪਲਾਟ ਮਿਲਣਗੇ, ਇਹ ਸਮਾਂ ਵੱਧ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਪਲਾਟ ਮਿਲਣਗੇ, ਉਹ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਣਗੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁਖਤਾ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉਜੜ ਗਏ ਉਹ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕੀ ਕਰਨਗੇ। ਘਰਾਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ 2013 ਦੀ ਲੈਂਡ ਐਕਵਿਜੀਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਉਂਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਔਖਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੇ ਕੜੀਆਂ ਬਾਲਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਕਾਨ, ਕੰਮ ਅੱਜ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਧੀਆ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਏਕੜ ਹੈ, ਉਹ ਡੇਅਰੀ ਜਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬੀਜ ਕੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ 30,000/- ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਪਲਾਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਜ ਵੀ ਦੇਣੇ ਪੈਣੇ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਵਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਗਈ ਨਾਲ ਚਾਰਜਿਜ ਵੀ ਦਿਉ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ "ਆਈ ਸਿਟੀ ਮੋਹਾਲੀ" ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, 7 ਜੁਲਾਈ, 2025 ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਖਬਰ ਮੁਤਾਬਕ 8000 ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ 15 ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਲਈ। ਇਸ ਨਾਂਹ ਵਰਗੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਈਟੀ ਸਿਟੀ ਅਤੇ ਐਰੋਂ ਕੱਟੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਲਾਟ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਵੈਲਪਡ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦਿੱਤੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟਵੇਂ ਹਨ। ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਡਿਵੈਲਪਡ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਨੇ ਕਲੋਨੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਾਨੀ ਸਸਤੇ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਮ

ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਮਾਫੀਆ ਪਸਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਵੇਖਣਾ, ਜੇਕਰ ਐਨ. ਆਰ. ਆਈ. ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰੋਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਜਾਅਲੀ ਕਾਰਜ ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਹਥਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਪੁਲਿਸ, ਕਚਹਿਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਪਲਾਟ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛਾ ਅਪਰੂਵਡ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਾ ਅਪਰੂਵਡ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਰਹੂਗਾ। ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਕਿੰਨੀ ਹੈ। ਕੀ ਜੋ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਲੋਨੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਡਿਵੈਲਪ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਹੋਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਊਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੜ ਵਸੋਥੇ ਦੀਆਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਕੇਹਾਂ ਦੂਰ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਹਿਤ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਤਹਿ ਹੈ, ਉਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਠੱਗੀ ਹੋਰ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਮਾਫੀਆ ਪਸਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਵੇਖਣਾ ਜੇ ਐਨ. ਆਰ. ਆਈ. ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰੋਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਜਾਅਲੀ ਕਾਰਜ ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਹਥਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਪੁਲਿਸ, ਕਚਹਿਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਪਲਾਟ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛਾ ਅਪਰੂਵਡ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਾ ਅਪਰੂਵਡ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਰਹੂਗਾ। ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਕਿੰਨੀ ਹੈ। ਕੀ ਜੋ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਲੋਨੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਡਿਵੈਲਪ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਹੋਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਊਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੜ ਵਸੋਥੇ ਦੀਆਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਕੇਹਾਂ ਦੂਰ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਬੋਰਡ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਾ, ਗਲਾਡਾ ਵਰਗੀਆਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਕੰਮ ਸੁਧਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਗੜ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤੰਗ ਇਲਾਕੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੜਕਾਂ ਇਹਨੀਆਂ ਭੀੜੀਆਂ ਹਨ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਫਾਇਰ-ਬਰਗੇਡ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹਾਲ ਤਾਂ ਕੀ ਸੁਧਾਰਨਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੱਕ ਹੇਠ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਕਲੋਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਧੜਲੇ ਨਾਲ ਚੱਲਿਆ। ਨੌਬਤ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆ ਗਈ ਕਿ ਨਵੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੜਕਾਂ 24 ਫੁੱਟ ਦੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ-ਇੱਕ ਏਕੜ ਵਿੱਚ 50-50 ਗਜ਼ ਦੇ ਘਰ ਕੱਟੇ ਗਏ। ਕੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਇਹਨਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਕਲੋਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ, ਪਰ ਉਨ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਹੋਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੋਟਾਂ ਵੇਲੇ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਹੀ ਬਣੇਗਾ, ਅਗਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਸਪਤਾਲ ਨਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਵਾਪਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਜਦੋਂ 2014 ਵਿੱਚ ਸਤ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ 2013 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਐਕਟ ਅੱਧ-ਪਚੱਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਮੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੁਆਵਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਹ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਸਕੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫਾਇਦੇ ਕੀ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ, ਯਾਨੀ ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਡਾਵਡੋਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 1 ਏਕੜ (4840 ਗਜ਼) ਮਗਰ ਤਕਰੀਬਨ 1200 ਗਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਡ ਜ਼ਮੀਨ ਦਸੀ ਹੈ ਯਾਨੀ 25 ਫੀਸਦੀ ਮੁੜ ਕੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮਿਲੂਗੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ 25 ਫੀਸਦੀ ਹੋਰ ਜੋੜ ਲਈਏ ਜੇ ਸੜਕਾਂ, ਪਾਰਕਾਂ ਦੀ ਵੇਸਟੇਜ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਜਾਊਗੀ

ਸੰਜੀਵ ਅਹੂਜਾ, ਉਰਵੀ ਸ਼ਰਮਾ
ਅਤੇ ਜਗਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ,
 ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਰੋਪੜ
 (ਮੋ. 94630-25285)

ਘੱਟ ਲਾਗਤ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਕਰੋ

ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਭਿੰਡੀ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਬੀਜਣ ਦਾ ਢੰਗ : ਪੰਜਾਬ ਲਾਲਿਮਾ, ਪੰਜਾਬ-8, ਪੰਜਾਬ-7 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪਦਮਨੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ 4-6 ਕਿਲੋ ਬੀਜ 45 ਤੋਂ 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੂਰੀ (ਕਤਾਰ ਤੋਂ ਕਤਾਰ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਬੂਟੇ) ਤੇ ਜੂਨ-ਜੁਲਾਈ ਵਿਚ ਬੀਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੀਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਹਾਈ ਕਰ ਕੇ 15-20 ਟਨ ਗਲੀ-ਸੜੀ ਰੂੜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਰਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਜ ਨੂੰ 24 ਘੰਟੇ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਉਗਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖਾਦਾਂ ਵੀ ਵਰਤੋਂ : ਭਰਪੂਰ ਫਸਲ ਲਈ 36 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ (80 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਅੱਧੀ ਖੁਰਾਕ ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਗਲੀ ਸੜੀ ਸੁੱਕੀ ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ (1.0% ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ) ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ 3.6 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਾਓ। ਰੂੜੀ ਖਾਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਉਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ : ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ 3-4 ਗੋਡੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ

ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 36 ਕੁਇੰਟਲ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਵਿਛਾਉਣ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਘੱਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੰਚਾਈ : ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਸਿੰਚਾਈ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰੇਤਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਲੂਣੇ-ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਦਲ ਬਦਲ (1 : 1) ਕੇ ਵਰਤੋ।

ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਅਤੇ ਰੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧਨ : ਜੈਸਿਡ (ਤੇਲਾ), ਭਿੰਡੀ ਤੇ ਚਿਤਕਬਰੀ ਸੁੰਡੀ, ਮਕੌੜਾ ਜੂੰ, ਚਿੱਟੀ

ਮੱਖੀ, ਪੀਲੀਆ ਦਾ ਹਮਲਾ ਭਿੰਡੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

★ **ਜੈਸਿਡ (ਤੇਲਾ) :** ਜੇਕਰ ਜੈਸਿਡ (ਤੇਲੇ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਤੇ ਤੇ 4 ਬੱਚੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 80 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਇਕੋਟਿਨ 5% (ਨਿੰਮ ਅਧਾਰਿਤ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ) ਜਾਂ 2000 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਪੀ ਏ ਯੂ ਘਰ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਨਿੰਮ ਦਾ ਘੋਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 100-125 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

★ **ਭਿੰਡੀ ਤੇ ਚਿਤਕਬਰੀ ਸੁੰਡੀ :** ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਫਲ ਲਗਾਤਾਰ ਤੋੜ

ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਡੂੰਘੇ ਨੱਧ ਦਿਓ। ਜਦੋਂ 10 ਬੂਟਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਢੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 50 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਕੋਰਾਜਨ 18.5 ਐਸ ਸੀ (ਕਲੋਰਾਐਟਰਾਨੀਲੀਪਰੋਲ) ਜਾਂ 200 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਸੁਮੀਪਲੀਉ 10 ਈ ਸੀ (ਪਰਿਡਾਲਾਈਲ) ਜਾਂ 70 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮ 5 ਐਸ ਜੀ (ਐਮਾਮੈਕਟਿਨ ਬੈਜੋਏਟ)

★ **ਮਕੌੜਾ ਜੂੰ :** 150 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਓਬਰੈਨ (ਸਪਾਈਰੀਮੈਸੀਫਿਨ) 22.9 ਐਸ ਸੀ

★ **ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ :** ਜੈਸਿਡ (ਤੇਲਾ) ਵਾਲੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਵਰਤੋਂ।

★ **ਪੀਲੀਆ :** ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਪਦਮਨੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ-8 ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ-7 ਕਿਸਮਾਂ ਬੀਜਿ। ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

★ **ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :** ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਫਲ ਤੋੜ ਲਓ। ਕੋਨਫੀਡਰ ਤੇ ਕੋਰਾਜਨ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੱਕ ਫਲ ਨਾ ਤੋੜੋ।

ਪੀ ਏ ਯੂ ਘਰ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਨਿੰਮ ਦਾ ਘੋਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿੱਧੀ : 4 ਕਿਲੋ ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ ਕਰੁੰਬਲਾਂ ਨੂੰ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ 30 ਮਿੰਟ ਲਈ ਉਬਾਲੋ। ਇਸ ਘੋਲ ਨੂੰ ਕੱਪੜ ਛਾਣ ਕਰ ਲਓ।

ਤੁੜਾਈ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ : ਬੀਜਾਈ ਤੋਂ ਲੱਗਭਗ 45-60 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਡੀ ਤੁੜਾਈ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 10-12 ਤੁੜਾਈਆਂ ਨਾਲ 40-50 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦਾ ਔਸਤਨ ਝਾੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਜ਼ੇ, 10 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਲੰਬੇ ਤੇ ਨਰਮ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁੜਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਤਣੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਤੇਜ਼ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਤੁੜਾਈ ਕਰੋ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਾਨੇ ਪਾ ਕੇ ਭਿੰਡੀ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਮੰਡੀਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਵਾਧੂ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ

ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਕਟੁੰਬਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਿਤ ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੋਹਿੰਦਰੂ,
 ਕੀਟ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ. 80546-04967)

ਕਟੁੰਬਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਸਫਾਈ : ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਟੁੰਬਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਟਮ ਬੋਰਡ ਤੇ ਪਈ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਵਿਚ ਮੋਮ-ਕੀੜੇ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਪਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਫਿਰ ਛੱਤਿਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਾਈਵ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ। ਬਾਟਮ ਬੋਰਡ ਤੋਂ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਡੂੰਘਾ ਦੱਬ ਜਾਂ ਸਾੜ ਦਿਓ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬਾਟਮ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਧੁੱਪ ਲਗਵਾਓ ਤਾਂ ਕਿ ਤਰੇੜਾਂ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੀਆਂ ਮੋਮ-ਕੀੜੇ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਮਰ ਜਾਣ।

ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਰਹਿਤ ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ : ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਟੁੰਬ ਰਾਬਿੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਆਸਾਨ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿਓ। ਇਸ ਢੰਗ ਵਿਚ ਕਟੁੰਬ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਢੱਕਣ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਬਰੀਕ ਮੋਰੀਆਂ ਕੀਤਾ ਅਖਬਾਰ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਟੁੰਬ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਬਾਟਮ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੱਕ ਕੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ

ਦੋਵੇਂ ਕਟੁੰਬ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਟੁੰਬ ਰਾਣੀ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਵਾਲੇ ਕਟੁੰਬ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿਓ।

ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਦਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ : ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਕਟੁੰਬਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਫਾਰਮ ਆਸ-ਪਾਸ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰੱਖੋ। ਗਰਮੀ, ਸਿੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਹਵਾ ਰੁਕਣ ਨਾਲ ਕਟੁੰਬ ਵਿਚ ਹੁੰਮਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੱਖੀਆਂ ਹਾਈਵ ਦੇ ਗੇਟ ਅੱਗੇ ਝੁੰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਲਮਕਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਦਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੋ :

★ **ਹਾਈਵ ਦੇ ਆਸ-ਪਸਿਉਂ ਘਾਹ-ਫੁਸ ਕੱਟ ਦਿਓ** ਅਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਨੀਵੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ, ਜੋ ਹਵਾ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਛਾਂਗ ਦਿਓ।

★ **ਹਾਈਵ ਦੇ ਗੇਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ,** ਜੇਕਰ ਕਟੁੰਬ ਵਿਚ ਕਾਮਾ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੇਟ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫੱਟੀ ਕੱਚਣੀ ਵੀ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

★ **ਤਕੜੇ ਕਟੁੰਬ ਦੇ ਸੁਪਰ ਚੈਂਬਰ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਗੇਟ ਬਣਾ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਹਵਾਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।**

★ **ਸੁਪਰ ਚੈਂਬਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੈਂਬਰ ਤੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਖਿਸਕਾ ਦਿਓ** ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਝੀਬ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾ ਤਾਂ ਆ ਜਾ ਸਕੇ ਪਰ ਮੱਖੀਆਂ ਨਾ ਲੰਘ ਸਕਣ। ਦੋ ਚੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਤਲੇ-ਪਤਲੇ ਤੀਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਝੀਬ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਾਧੂ ਛੱਤੇ ਸੰਭਾਲਣਾ : ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਣੇ-ਬਣਾਏ ਛੱਤੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਲੀ ਛੱਤਿਆਂ ਤੇ ਮੋਮ-ਕੀੜਾ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤੀ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੋਮ-ਕੀੜੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਮੱਖੀਆਂ ਵਾਲੇ ਛੱਤਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਖਾਲੀ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਖਾਲੀ ਚੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਢੰਗ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਵਾਬੰਦ ਕਮਰੇ ਜਾਂ ਸੁਪਰ ਚੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਸਲਫਰ ਦੀ ਧੂਣੀ ਦੇ ਕੇ ਸੰਭਾਲੋ।

ਖੁਰਾਕ ਦੇਣੀ : ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਾਧੇ ਲਈ ਕਈ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪਰਾਗ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਬਰਸਾਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਾਗ ਜਾਂ ਨੈਕਟਰ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਘਾਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਖੰਡ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੋਲ ਜਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਪਰਾਗ ਜਾਂ ਪਰਾਗ ਪੂਰਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਚੋਰੀ (ਰਾਬਿੰਗ) ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ : ਹਾਈਵ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਰਲਾਂ ਝੀਬਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰੇ ਨਾਲ ਲਿੱਪ ਕੇ ਜਾਂ ਟੇਪ ਨਾਲ ਮੱਖੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਹਾਈਵ ਦਾ ਗੇਟ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਮੱਖੀਆਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਟੁੰਬ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਮੱਖੀਆਂ ਚੋਰੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਰੋਕ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਖੁਰਾਕ ਹਮਸ਼ਾਂ ਸਾਰੇ ਕਟੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਿਰਫ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਕਟੁੰਬ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਹੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖੁਰਾਕ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਖੁਰਾਕ ਹਾਈਵ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾ

ਡੁੱਲ੍ਹੋ। ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਕਟੁੰਬਾਂ ਵਿਚ ਰਾਬਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੋ :

★ **ਹਰੇਕ ਹਾਈਵ ਦਾ ਗੇਟ ਛੋਟਾ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਮੱਖੀ ਨਿਕਲਣ ਜੋਗਾ ਕਰ ਦਿਓ।** ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਕਟੁੰਬ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹਵਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਸਕੇ।

★ **ਗਿੱਲੇ ਘਾਹ ਨੂੰ ਕਾਰਬੋਲਿਕ ਐਸਿਡ (1%) ਵਿਚ ਡੁਬੋ ਕੇ ਕਟੁੰਬ ਦੇ ਗੇਟ ਤੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਵੀ ਰਾਬਿੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।**

★ **ਜੇਕਰ ਰਾਬਿੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਕਟੁੰਬ ਦਾ ਗੇਟ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾਲੀ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।**

★ **ਜੇਕਰ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਰਾਬਿੰਗ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਬਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਕਟੁੰਬ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ।** ਜੇਕਰ ਕਟੁੰਬ ਨੂੰ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਕਟੁੰਬਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜਗ੍ਹਾ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਰਾਬਿੰਗ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

**ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ
ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਵਧੀਆ
ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮੰਡੀ
ਵਿੱਚ ਖੁੰਬ ਦੀ ਅਗੇਤੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ
ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪੈਦਾਵਾਰ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ
ਹੈ...**

ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ

ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਖੁੰਬ ਦੀ ਅਗੇਤੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਖੁੰਬ ਦੀ ਅਗੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਾਲ ਵੱਧ ਭਾਅ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਖੁੰਬ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਉੱਲ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਉੱਲ੍ਹੀ ਹੈ। ਉੱਲ੍ਹੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੁੰਬ ਇੱਕ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦੀ ਗੋਲ ਜਿਹੇ ਆਕਾਰ ਵਰਗੀ ਟੋਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੁੰਬ ਸ਼ੁਗਰ ਅਤੇ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਦਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਖੁੰਬਾਂ ਪਈਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਖੁੰਬ ਉੱਗੀ ਹੋਈ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਰੂੜੀ, ਪਹਾਲੀ ਤੁੜੀ ਦੇ ਢੇਰ, ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁੜੀ ਦੇ ਕੁੱਪ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਨਹਿਰਾਂ

ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਤੀਸਰੀ ਕਿਸਮ ਢੀਂਗਰੀ ਬੀਜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ 16 ਤੋਂ 25 ਡਿਗਰੀ ਤਾਪਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਲ੍ਹੀ ਦੇ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਲਈ ਤਾਪਮਾਨ 25 ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਖੁੰਬਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ 16 ਤੋਂ 18 ਡਿਗਰੀ ਤਾਪਮਾਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟਰੇਆਂ, ਸੈਲਫਾਂ ਅਤੇ ਪੋਲੀਥੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਖੁੰਬਾਂ ਬੀਜਣ ਲਈ ਟਰੇਆਂ, ਸੈਲਫਾਂ ਅਤੇ ਪੋਲੀਥੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ

ਬ੍ਰਿਸ ਭਾਨ ਬੁਜਰਕ
ਮੋ. 98761-01698

ਲਈ ਕੰਪੋਸਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਪੋਸਟ 35 ਤੋਂ 45 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਲੀ/ਸੜੀ ਤੁੜੀ ਨੂੰ ਕੰਪੋਸਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਤੌਰ/ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਆਮ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕੁਇੰਟਲ ਤੁੜੀ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ

ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਕਰ, ਯੂਰੀਆ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਅਮੋਨੀਆ ਨਾਈਟਰੇਟ, ਸੁਪਰ ਫਾਸਫੇਟ, ਮਿਊਰੇਟ ਆਫ ਪੋਟਾਸ਼, ਫਿਊਰਾਡਾਨ, ਸੀਰਾ, ਜਿਪਸਮ, ਬੀ. ਐਚ. ਸੀ. ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਘੱਟ ਤੁੜੀ ਦੀ ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਨ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਕਿਸਾਨ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਸ

ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਕੰਪੋਸਟ ਵੀ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਸਾਨ ਕੰਪੋਸਟ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੇਸਿੰਗ ਮਿੱਟੀ

ਕੰਪੋਸਟ ਵਿੱਚ ਉੱਲ੍ਹੀ ਫੈਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸਿੰਗ ਮਿੱਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਮਿੱਟੀ ਰਲਾ ਕੇ 5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫਾਰਮਲੀਨ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸਿੰਗ ਮਿੱਟੀ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ / ਛੋਟੀਆਂ ਡਲੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰੀਕ ਕੇਸਿੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਗੈਸਾਂ ਅੰਦਰ / ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਖੁੰਬ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖੁੰਬਾਂ ਤੋੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੰਡੀ 4-5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਲੰਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੋੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਟਰੇਅ ਜਾਂ ਬਾਲਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤਕਰੀਬਨ 3 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਖੁੰਬਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤੋੜਨੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਆਦਿ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੁੰਬ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫਾਰਮਾਂ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਹੀ ਖਾਣਯੋਗ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਬਟਨ ਖੁੰਬ, ਦੂਸਰੀ ਢੀਂਗਰੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਪਹਾਲੀ ਵਾਲੀ ਖੁੰਬ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੌਸਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਠੰਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ/ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਹੀ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ 15 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 15 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਪਹਾਲੀ ਵਾਲੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ

ਹੈ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਫਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖਾਲੀ ਪੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾਂਸ ਗੱਡ ਕੇ ਸੈਲਫਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੰਪੋਸਟ ਨੂੰ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਠੰਡੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖੁੰਬਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਸਫਾਨ ਪੰਜ ਤੋਂ ਛੇ ਬੋਤਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਸੁੱਕੀ ਤੁੜੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੁੰਬ ਦਾ ਬੀਜ ਦੋ ਤੈਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਵੱਧ ਝਾੜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਬੀਜ ਤਿੰਨ ਇੰਚ ਕੰਪੋਸਟ ਪਾ ਕੇ ਬੀਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਟਰੇਆਂ/ਸੈਲਫਾਂ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਪਰੇਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਗਿਲੇ ਹੋਣ, ਜੇਕਰ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਢਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੀਜ ਨੂੰ ਪੁੰਗਰਣ ਲਈ ਕਮਰਾ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉੱਲ੍ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਲ ਸਕੇ।

ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਕੰਪੋਸਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ

ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਬੀਜਾਈ ਕਰਨ

No. 1
RURAL WEEKLY

Now Think Before Advertising
KHETI DUNIYAN RETAINS LEADERSHIP IN READERSHIP

KHETI DUNIYAN
VOICE OF THE FARMERS

KD COMPLEX, GAUSHALA ROAD, NEAR SHER-E-PUNJAB MARKET, PATIALA-147001 (PB.) INDIA
Mob. 90410-14575
khetiduniyan1983@gmail.com

ਲਸਣ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਸੁਆਦਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੰਡੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਬਜ਼ੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਸਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੀ ਚਟਨੀ, ਸਲਾਦ, ਮੀਟ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਸਵਾਦ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਸਣ ਵਿੱਚ ਬੈਕਟੀਰੀਆ, ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਅਤੇ ਉੱਲੀ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਸਣ ਦੀ ਫਸਲ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਰਮੀ ਰੁੱਤੋਂ ਪੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਹਵਾਦਾਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ 5-6 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਕਰਕੇ (ਪਾਊਡਰ, ਤੇਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਚ') ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲਸਣ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਕੇਵਲ 2% ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਜਿਥੇ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਲਸਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਪਾਨ,

ਲਸਣ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ

ਬਿਦੂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ

ਇਟਲੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਤੁਰਕੀ, ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੰਗ ਹੈ।

ਲਸਣ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਾਭ ਹਨ :

★ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਲਸਣ ਵਿਚਲੀ ਵਾਧੂ ਨਮੀ ਅਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਪਦਾਰਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਛਿਲਕੇ ਆਦਿ ਘਟਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਭਾਰ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਪ੍ਰੈਸ ਕੀਤੇ ਲਸਣ ਨੂੰ ਕੱਟਣ-ਛਿੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

★ ਪ੍ਰੈਸ ਕੀਤੇ ਲਸਣ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਪ੍ਰੈਸ ਕੀਤਾ ਲਸਣ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਭਾਅ 'ਤੇ ਵਿਕਦਾ ਹੈ।

ਲਸਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲਸਣ ਦੇ ਗਰੈਨੂਲਸ / ਫਲੇਕਸ : ਲਸਣ ਦੇ ਗਰੈਨੂਲਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਫੂਡ ਪ੍ਰੈਸਰ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਬਲੇਡ ਨਾਲ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਫਲੇਕਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੁਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਡਰਾਇਰ ਵਿੱਚ ਸੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਜੇ ਲਸਣ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਫਲੇਕਸ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਲਸਣ ਤੋਂ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਫਲੇਕਸ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਤਿਆਰ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਜਾਂ ਬੈਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲੇਕਸ ਨੂੰ 10-15 ਮਿੰਟ ਲਈ ਕੋਥੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਸਣ ਦਾ ਪਾਊਡਰ : ਲਸਣ ਨੂੰ ਨਿਰਯਾਤ ਕਰਨ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਊਡਰ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਊਡਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਰਬੜ ਰੋਲਰ ਵਿੱਚ ਗੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰੈਸਰ ਪਾ ਕੇ ਛਿਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੱਖਾ ਲਾ ਕੇ ਤੁਰੀ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਲਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾ ਕੇ ਫਲੇਕਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਰਾਇਰ ਵਿੱਚ ਸੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 10-15 ਘੰਟੇ ਸੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ 5-7 ਫੀਸਦੀ

ਨਮੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਮਰ ਮਿੱਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪਾਊਡਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੀ ਪੈਕਿੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲਸਣ ਦਾ ਤੇਲ : ਲਸਣ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸਲਫਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਸਣ ਦਾ ਤੇਲ ਸਟੀਮ ਡਿਸਟੀਲੇਸ਼ਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਸਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਬਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸ਼ਪਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਿੱਲੋ ਲਸਣ ਵਿੱਚ 6 ਤੋਂ 10 ਗ੍ਰਾਮ ਤੇਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਲਸਣ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਪੇਟ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਖਾਸ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਤੇ ਸਵਾਦ ਦੇਣ ਲਈ, ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਸੂਪ ਅਤੇ ਸੋਸ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਬਣ, ਕੌਸਮੈਟਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਜਿੱਥੇ ਲਸਣ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੈਸਿੰਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਲਗਭਗ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨਾਲ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਫਸਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ

ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਉਗਾਉ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫਾ ਪਾਉ

ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਫੁੱਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ, ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਫੁੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਦੂਸਰੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਫੁੱਲ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਫਸਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ

ਕਿਸਮਾਂ (ਜਾਪਾਨੀ-ਸਟੈਂਡਰਡ) ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (ਕੋਰੀਅਨ-ਸਪ੍ਰੇ)। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭਾਵੇਂ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਖਿੜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੂਨ-ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਲਮਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਨਮੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਧ ਜੂਨ ਤੋਂ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਿਰਿਆਂ ਦੀਆਂ 5-7 ਸੈਂਮੀ. ਕਲਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਰੋਤਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਫੱਕ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਠੰਡੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਛਾਂਦਾਰ ਜਾਲੀ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਮੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 15-20 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਕਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਧਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਦਾਰ ਕਲਮਾਂ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਗਸਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਤੋਂ ਮੱਧ ਤੱਕ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗਮਲਾ ਭਰਵਾਂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। 8 ਇੰਚ ਦੇ ਗਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਟੈਂਡਰਡ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਲਮ ਅਤੇ ਸਪ੍ਰੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ 3 ਕਲਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਗਮਲੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕਿਸਮਾਂ ਡੰਡੀਦਾਰ ਅਤੇ ਡੰਡੀ ਰਹਿਤ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੰਡੀਦਾਰ ਕਿਸਮਾਂ, ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਡੰਡੀ ਰਹਿਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਾਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਝਾੜ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਗਮਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਲਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤ, ਖਾਦਾਂ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਵਧੇ ਲਈ 2 ਹਿੱਸੇ ਮਿੱਟੀ, 1 ਹਿੱਸਾ ਰੇਤ, 1 ਹਿੱਸਾ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਖਾਦ

ਜਾਂ 1 ਹਿੱਸਾ ਗਲੀ ਸੜੀ ਰੁੜੀ ਖਾਦ ਨਾਲ ਗਮਲੇ ਭਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ 4 ਅਤੇ 7 ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਬੂਟੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੈਲ ਸਕਣ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਗਮਲਾ ਭਰਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ (ਜਾਪਾਨੀ) ਜੋ ਕਿ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲੈਣ ਲਈ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਫੁੱਲ ਦੀ ਡੋਡੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਹ ਬੂਟੇ ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਵਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ-ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਡੋਡੀਆਂ ਬਣਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਟਾਹਣੀਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠੀਕ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਫੁੱਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਣ। ਜਾਪਾਨੀ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅਤੇ ਕੋਰੀਅਨ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ 3-4 ਸਹਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਮਲੇ ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਡੋਡੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਖੋਲ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਤੇ ਖਰੀਦਦਾਰ ਇਹਨਾਂ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 1-1.1/2 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖਿੜਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਗਮਲਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ

ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਗਮਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਵੇਚੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲਣ-ਸੜਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਕਲਮਾਂ ਲਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਵਧੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਫੁੱਲ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਡੋਡੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਤਾਪਮਾਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੂਟੇ ਨਵਾਂ ਫੁੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਉੱਚੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਖਾਦ ਪਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜੂਨ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਕਲਮਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ। ਅਪ੍ਰੈਲ-ਮਈ ਦੀ ਸਿੰਧੀ ਪੁੱਧ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂਦਾਰ ਜਾਲੀ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁੱਧ ਦਾ ਅਸਰ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੱਧ-ਫੁੱਲ ਸਕਣ।

ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ :

1. ਗਮਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿਸਮਾਂ : ਪੰਜਾਬ ਮੋਹਿਨੀ (ਸਫੈਦ) ਮਦਰ ਟਰੈਸਾ (ਸਫੈਦ ਕਰੀਮ), ਪੰਜਾਬ ਗੋਲਡ (ਪੀਲਾ), ਯੈਲੋ ਚਾਰਮ (ਪੀਲਾ), ਅਨਮੋਲ (ਪੀਲਾ)।
2. ਡੰਡੀ ਰਹਿਤ ਕਿਸਮਾਂ : ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਗਾਰ (ਸਫੈਦ), ਬੱਗੀ (ਸਫੈਦ), ਰਤਲਾਮ ਸਿਲੋਕਸ਼ਨ (ਕਰੀਮ)।
3. ਡੰਡੀਕਾਰ ਕਿਸਮਾਂ : ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਿਆਮਲੀ (ਜਾਮਣੀ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਜਾਮਣੀ ਕੇਂਦਰ)

ਇਹਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਫਲੋਰੀਕਲਚਰ ਅਤੇ ਲੈਂਡਸਕੇਪਿੰਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ ਅਤੇ ਗਮਲੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਗਮਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਵੇਚਣ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਮੁਨਾਫਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਣ ਅਤੇ ਤੋੜ ਕੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਕੇ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਵੀ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਲਮਾਂ 8-10 ਰੁਪਏ/ਕਲਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਦੇ ਗਮਲੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ 100-400 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਗਮਲਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਚੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1000 ਗਮਲੇ ਵੇਚ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 1-2 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡੰਡੀ ਰਹਿਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਣ ਤੇ ਤੋੜ ਕੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 1.5-2.0 ਲੱਖ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਿੰਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਰੰਗ, ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਮੰਤਵ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਖਿੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੁੱਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਸ਼ੋਅ' ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ੋਅ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਫੁੱਲ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖਾਸ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੋਅ ਦੌਰਾਨ ਫੁੱਲ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਵੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗਮਲੇ ਵੀ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ

ਡਾ. ਡੀ. ਡੀ. ਨਾਰੰਗ

ਸਾਬਕਾ ਕੀਟ ਵਿਗਿਆਨੀ,
ਪੀ.ਏ.ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ
ਮੋ. 9464720231

ਸੰਗਤਰੇ-ਮਾਲਟੇ ਅਤੇ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

1. ਫੂਸਲਾ ਸ਼ਿਲਾ (ਸਿਟਰਸ ਸ਼ਿਲਾ) : ਇਹ ਵੈਰੀ ਕੀੜਾ ਬਸੰਤ ਤੋਂ ਪੱਤਝੜ ਰੁੱਤ ਤੱਕ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਫੁੱਲ/ਫਲ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟਾ ਕੀੜਾ 3-4 ਮਿ.ਮਿ. ਲੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਟਮੈਲ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਅਤੇ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਡੇ ਚਮਕੀਲੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁੱਲੀਆਂ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਹਰੇ ਜਾਂ ਹਲਕੇ ਸੰਤਰੀ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚਮਕੀਲੇ ਪੀਲੇ ਸੰਤਰੀ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ/ਜਵਾਨ ਜੀਵ ਪੱਤਿਆਂ, ਕੋਮਲ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਜੋਂ ਪੱਤੇ ਚੂਰ ਮੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵੀ ਸੁੱਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਚਿੱਟਾ ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗਾ ਪਦਾਰਥ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੈਰੀ ਕੀੜਾ ਸਿਟਰਸ ਗਰੀਨਿੰਗ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲੇ ਵਜੋਂ ਪੱਤੇ ਦੀਆਂ ਬੱਝੜ, ਫੁੱਲ ਡੋਡੀ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਮੁਰਝਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰੋਕਥਾਮ : 1. ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਫਲਾਂ ਤੇ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਚਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਡਾਈਮੈਥਾਟ 30 ਤਾਕਤ @ 25 ਮਿ.ਲਿ. ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਇਸ ਸਪਰੇਅ ਨਾਲ ਅਗੇਤੀ (1, 2 ਅਵਸਥਾ) ਸਿਟਰਸ ਸਿੱਲੇ ਦੇ ਬੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2. ਸਿੱਲੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਫਿਰ ਜੁਲਾਈ, ਅਗਸਤ, ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਬਾਇਓਮੀਥਾਕਸਮ, 25 ਡਬਲਯੂ ਜੀ @ 3 ਗ੍ਰਾਮ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਈਐਜੋਫਾਸ 40 ਈ ਸੀ 25 ਮਿ.ਲਿ./10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੋਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

2. ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਸੁੰਤਰੀ ਕੀੜਾ (ਲੀਫ ਮਾਈਨਰ) : ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪੌਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਖਾਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨਰਸਰੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪੀਲੇ ਚਾਂਦੀ ਸਫੈਦ ਰੰਗੀ ਬੱਚੇ ਸੁੰਤਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਕੀ ਟੂਟੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁੰਤਰੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਪਤੰਗੇ ਚਾਂਦੀ ਸਫੈਦ 2 ਮਿ.ਮਿ. ਲੰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਜੋੜੀ ਖੰਭ ਕੰਧੀ ਨੁਮਾ (ਫਰੀਜ਼ਿਡ ਵਿੰਗਜ਼) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਭੂਰੀ ਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਪਾਸੇ ਕਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਮ ਦਿਖਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਖੰਭ ਸਫੈਦ ਰੰਗੇ ਅਤੇ 4-5 ਮਿ.ਮਿ. ਲੰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪਤੰਗੇ ਨਵੀਆਂ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਇੱਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਨਾੜੀ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ 2-3 ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਟੇਢੀਆਂ ਮੋਢੀਆਂ ਚਾਂਦੀ-ਸਫੈਦ ਸੁੰਤਰੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਪੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੀੜੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਪੱਤਿਆਂ/ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀੜਾ ਸਿਟਰਸ ਕੋਕਤ ਰੋਗ (ਕੈਂਕਰ) ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਉਹੀ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ਜੋ ਸਿਟਰਸ ਸਿੱਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

3. ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ : ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀਆਂ ਸਿਟਰਸ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਮੱਖੀ 1.5 ਮਿ.ਮੀ. ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ-ਮਟ-ਪੀਲੇ ਚਿੱਟੇ ਖੰਭ, ਪੀਲਾ ਸੰਤਰੀ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਓਵਲ ਸਰੂਪ ਦੇ, ਸਕੈਲ ਵਰਗੇ, ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਕੰਡੇ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਥਾਂ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਥਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 150-200 ਪੀਲੇ ਅੰਡੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਕਰਾਲਰ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਰਿੰਗ ਕੇ ਚਿਪਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਮੱਖੀਆਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੋਂਦ ਵਰਗਾ ਗੰਦਾ ਪਦਾਰਥ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

4. ਕਾਲੀ ਮੱਖੀ : ਇਸ ਦੀ ਮਾਦਾ ਮੱਖੀਆਂ 1.2 ਮਿ.ਮੀ. ਲੰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਨਰ ਮੱਖੀਆਂ 0.8 .2 ਮਿ.ਮੀ. ਲੰਮੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਸਕੈਲ ਵਰਗੇ, ਚਮਕੀਲੇ ਕਾਲੇ, ਕੰਡੇਦਾਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਕੰਧੀ ਨੁਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਮੱਖੀਆਂ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਦਾ ਮੱਖੀਆਂ ਪੀਲੇ ਭੂਰੇ, ਓਵਲ ਆਕਾਰ ਅੰਡੇ ਪੱਤਿਆਂ 15-22 ਅੰਡੇ ਦੀ ਢੇਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਡੇ 7-14 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਬੱਚੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੁਸ਼ਤ ਮਾਰਚ ਅਪ੍ਰੈਲ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਜੁਲਾਈ-ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਨੋਂ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੱਤੇ ਟੇਢੇ ਮੇਢੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਲ ਡੋਡੀਆਂ ਨਵੇਂ ਛੋਟੇ ਫੁੱਲ ਕਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਸਾਰੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਤਰੇ/ਮਾਲਟਾ ਅਤੇ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਫਲਫਾਰ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕੀੜੇ ਜਿਵੇਂ ਸਿਟਰਸ, ਸਿੱਲਾ, ਸੁੰਤਰੀ ਕੀੜਾ, ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ, ਚੇਪਾ, ਫਲ ਚੂਸਕ ਮੋਥ ਅਤੇ ਲਾਲ ਜੁੰਮਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਹਮਲਾ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਜੋਂ ਪੱਤੇ, ਫਲ ਦਾ ਝਾੜ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕੀੜੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਜੋਂ ਫਲਾਂ ਦਾ ਮੰਡੀਕਰਨ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਆਮ ਬਾਗਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਗੀ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲ ਡੋਡੀਆਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਜੇ ਚਿੱਟੀ/ਕਾਲੀ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 5-10 ਮੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਫ਼ਤਾ ਅਤੇ ਜੇ 5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਤਦ ਟਰਾਈਐਜੋਫਾਸ 40 ਈ ਸੀ @ 25 ਮਿ.ਲਿ ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਫਿਰ 8-10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ @ 20 ਮਿ.ਲਿ. ਈਥੀਆਨ 50 ਈ ਸੀ ਦਵਾਈ @ 20 ਮਿ.ਲਿ ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕ ਦਿਉ।

5. ਚੇਪਾ : ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਕਿਸਮਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਈ ਕਦਾਈਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਗੋਸਿਪਆਈ ਤੇ ਟੀ ਔਰਨਾਈ ਸਿਟਰਸ ਟਰਾਈਸਟੀ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ (ਸੀ ਟੀ ਵੀ) ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਦਦਗਾਰ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਚੇਪੇ ਨਰਮ ਪੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਜੋਂ ਪੱਤੇ ਪੀਲੇ, ਚੁਰਚ ਮੁਰਚ ਕੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੇ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਲ ਘੱਟ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਚੇਪੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿਟਰਸ ਟਰਿਸਟੀਜ਼ ਵਾਇਰਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਨ ਚੇਪਾ ਨਰਮ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ, ਨਾਸ਼ਪਤੀ ਵਰਗਾ, ਛੋਟਾ ਰਸ ਚੂਸਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੱਦ 2 ਮਿ.ਮੀ. ਦੇ ਲੱਗਭਗ, ਪੀਲੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਭਾਗ ਦੇ ਜੋੜੀ ਕਾਰਨੀ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਚੇਪਾ 5 ਬੱਚੇ 1 ਤੋਂ 3 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ 6 ਤੋਂ 8 ਦਿਨਾਂ ਦਾ

ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਬਾਇਓਮੀਥਾਕਸ 25 ਡਬਲਯੂ ਜੀ 3 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਟਰਾਈਐਜੋਫਾਸ 40 ਈ ਸੀ @ 25 ਮਿ. ਲਿ. ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ।

6. ਫਲ ਦੇ ਰਸ ਚੂਸਕ ਮੋਥ : ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕੀੜੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਜਦੋਂ ਕਿੰਨੂ ਜੁਲਾਈ-ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਪੱਕਣ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖਣ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਤੰਗੇ ਜਵਾਨ ਕੀੜੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਕਚਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛੋਟੇ ਚੀਰਾਂ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੂਜੇ ਰੋਗਾਣੂ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਕੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਨ ਮੋਥ ਹੀ ਫਲਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਥ ਕੀੜੇ ਪੀਲੇ ਸੰਤਰੀ ਭੂਰੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪਹਿਲੇ ਖੰਭ ਕਾਲੇ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਖੰਭਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਸੰਤਰੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਦੋ ਕਾਲੇ ਟੇਢੇ ਧੱਬੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇਕਈ ਨਦੀਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ਟਾਨੋਸਪੋਰਾ ਕਾਰਡੀਫੋਲਿਆ, ਟੀ ਸੈਮੀਲਾਸੀਨ, (ਕੋਕਲਸ ਹਿਰਸੂਟਮ), (ਕੋਨੋਵਲਫੂਲੋਸ) ਅਤੇ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵੱਧਣਾ ਫੁੱਲਣਾ ਇਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਡੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 8-10 ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਡੀ ਕੁੰਡਮਾਰ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਹੈ, ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪੀਲੇ-ਲਾਲ ਧੱਬੇ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਵੱਡੀ ਸੁੰਡੀ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 50-60 ਮਿ.ਮੀ. ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਮਖਮਲੀ ਠੀਲਾ ਅਤੇ ਉਪਰਲਾ ਅਤੇ ਸਾਈਡ ਤੇ ਪੀਲੇ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਟੂਟੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪੀਲੇ ਚਿੱਟੇ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਚ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਪੱਤੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਡੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 28-35 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਟੂਟੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 14-18 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਇਸ ਵੈਰੀ ਕੀੜੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨਿੰਮ ਦਾ ਤੇਲ 1% ਜਾਂ ਮੈਲਾਥੀਆਨ 50 ਈ ਸੀ 2 ਮਿ.ਲੀ ਪ੍ਰਤੀ

ਲਿਟਰ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

7. ਤਣੇ/ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੀ ਛਿੱਲ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਡੀ : ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਪੁਰਾਣੇ ਬੇਕਾਰ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਬੁਰਾਦਾ ਲਟਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਡੀਆਂ (ਖੁੰਡਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਅਕਤੂਬਰ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਮੋਥ (ਪਤੰਗੇ) ਮਈ-ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਦ 35-40 ਮਿ.ਮੀ. ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੀਲਾ ਭੂਰਾ ਜਾਂ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਦਾ ਮੋਥ ਟੂਟੀ ਹੋਈ ਛਿੱਲਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਡੇ 8-10 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਸੁੰਡੀ 50-60 ਮਿ.ਮੀ. ਅਤੇ ਪੀਲੇ-ਭੂਰੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁੰਡੀ ਬਾਰਕ (ਛਿੱਲ) ਨੂੰ ਖਾਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰਖਤ ਅੰਦਰ ਮੋਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸੁੰਡੀ ਛੁੱਪੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੁਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਸੁੰਡੀਆਂ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਛਿੱਲ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਖਾਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸੁੱਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਮਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਰੋਗ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਮਲੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਬਾਰਕ ਸੁੰਡੀ ਦੀਆਂ ਖਾਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਖਤਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾਦਾ ਅਤੇ ਸੁੰਡੀ ਦੀ ਗੰਦ ਨੂੰ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੱਢ ਕੇ ਡਾਈਕਲੋਰੋਵੋਸ (ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੋਲ) ਦੀਆਂ 5 ਤੋਂ 10 ਮਿ.ਲਿ. ਪ੍ਰਤੀ ਸੁੰਡੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਰੂਈ ਦੀ ਛੋਟੀ ਗਾਂਢ ਬਣਾਕੇ ਦਵਾਈ ਵਾਲੀ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰੋ।

8. ਸੰਤਰੇ ਦੀ ਪੀਲੀ ਲਾਲ ਸੰਤਰੀ ਮਾਈਟਾ : ਇਸ ਵੈਰੀ ਮਾਈਟਾ ਦਾ ਹਮਲਾ (ਸੁੱਕੇ) ਮੌਸਮ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਈ-ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਸਿਟਰਸ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੂ, ਸਿੱਠਾ ਸੰਤਰਾ, ਲੈਮਨ, ਗਰੇਪ ਫਰੂਟ ਅਤੇ ਖੱਟਾ ਲਾਈਮ ਇਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਜੀਵ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝਰੀਟਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਧੱਬੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਤੇ ਪੱਤੇ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਨਰਸਰੀ ਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੋਗੀ ਫਲ ਪੀਲੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਕੀੜਾ ਛੋਟੇ ਗੁਦਗੁਦੇ ਅਤੇ ਸੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗਹਿਰੇ 'ਪੈਚਿਸ' ਉਸ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਤਹਿ ਤੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 0.33 ਮਿ.ਮਿ. ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਤਿੱਖੇ ਕੰਡੇ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਈਟ ਮਈ-ਜੂਨ ਵਿੱਚ 50 ਅੰਡੇ ਇਕੱਲੇ-2 ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਨਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਰੀਕ ਅੰਡੇ ਛੋਟੇ, ਗੋਲ, ਸੰਤਰੀ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਟਿਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਸੁੰਡ ਹਲਕੇ ਪੀਲੇ ਭੂਰੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਜੋੜੀ ਟੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਾਰ ਜੋੜੀ ਟੰਗਾਂ ਪਰੋਟੇ ਨਿੱਛ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ 4-5 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਜਵਾਨ ਜੀਵ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਦਾ ਮਾਈਟ ਦਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ 17-20 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਟਰਾਈਐਜੋਫਾਸ 40 ਈ ਸੀ @ 25 ਮਿ.ਲਿ. ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲਿਟਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ।

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ/ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੀਟਾਣੂ ਜਾਂ ਫੁਫੂਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ : ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਲੰਗੜਾਪਨ, ਗਲ-ਘੋਟੂ, ਮੂੰਹ-ਖੁਰ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਗ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚੂਨਾ ਪਾ ਕੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰੋ (ਦਫਨਾ ਦਿਉ)।

ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ : ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਮੱਖੀਆਂ ਮੱਛਰ ਵਰਗੇ ਪਰਜੀਵੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੁਸਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੱਖੀ ਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਈਪੈਨੋਮਿਸਿਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਿੱਚੜ, ਜੁਆਂ ਆਦਿ ਵੀ ਖੂਨ ਚੁਸਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਲੇਰੀਆ, ਬਬੇਸੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਗੋਰੇ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਕਰੋ। ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਰੱਸੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ (ਸੋਬੇ ਦੀ ਰੱਸੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ 250 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪਾਣੀ, 250 ਗ੍ਰਾਮ ਗੁੜ ਅਤੇ 100 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਕਲੋਰੋਪਾਇਰੀਫਾਸ / ਡਾਈਕਲੋਰੋਫੋਸ ਭਿਉਂ

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਕੇ ਸੁਕਾਉਣਾ) ਸ਼ੈਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੰਨੋ। ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ (ਡੈਲਟਾਮੈਥਰੀਨ / ਸਾਈਪਰਮੈਥਰੀਨ) ਦਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ। ਪਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੱਟੇ ਨਾ। ਮੱਛਰ, ਮੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਸੌਂਫ, ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਘਾਹ ਆਦਿ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਕਰੋ। ਮੌਨਸੂਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੇਟ ਦੇ ਕੀੜੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਉ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਧਿਆਨ : ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁੱਕਾ ਚਾਰਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁੜੀ ਆਦਿ ਵੀ ਖੁਆਓ। ਸਿਰਫ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਖੁਆਉਣ ਨਾਲ ਮੋਕ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲੀਦਾਰ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਖੁਆਉਣਾ (ਅਫਾਰੇ) ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਨਵਰ

ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ੈਡ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਰੱਖਣਾ : ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਚਿੱਚੜ, ਗੋਬਰ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਗਿੱਲੇ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਖੁਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ : ਖੁਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਤਕਲੀਫ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਘੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਮਾਦੇ ਦਾ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਹਰੇ ਅਤੇ ਸੁੱਕੇ ਚਾਰੇ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਿਊਮਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ਾਬ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਿਯਮਿਤ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਧੇਰੇ ਫੀਡ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਨਰਲ ਮਿਕਸਚਰ ਦੀ ਨਿਯਮਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਹਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਖੁਰ ਬਣਵਾਉਂਦੇ ਰਹੋ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਫੁੱਟ ਬਾਥ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਾਰਮਲਿਨ ਦਾ 4% ਘੋਲ ਵਰਤੋ। ਫਾਰਮਲਿਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੇਲੇ ਮਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਨੋ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਘੋਲਣ ਲਈ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੋਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

ਲੋਢੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ : ਗਿੱਲੇ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਮੈਸਟਾਈਟਸ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੁਆਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੀਟ ਡਿੱਪ (ਬੀਟਾਡੀਨ + ਗਲਿਸਰੀਨ @ 3:1) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਉੱਲੀ ਲੱਗਿਆ ਆਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਦਿਉ, ਉੱਲੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਐਲਰਟੋਕਸੀਨ ਵੀ ਮੈਸਟਾਈਟਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਈਲੋ ਪਿੱਟ ਭਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਅਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਲੀ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਇਸ ਹਫਤੇ ਦੇ ਖੇਤੀ ਰੁਝੇਵੇ

ਝੋਨਾ : ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਰੱਖੋ। ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਜੀਰਨ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਤਰੇੜਾਂ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਤਾਂ 30 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪਾ ਦਿਉ। ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ ਪੀ. ਆਰ-126 ਨੂੰ ਯੂਰੀਆ ਖਾਦ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਿਸ਼ਤ ਪਨੀਰੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ 5 ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਪਾਉ।

ਬਾਸਮਤੀ : ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸੀ. ਐਸ. ਆਰ-30 ਨੂੰ 18 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਸਮਤੀ-7 ਤੇ 5, ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-

ਅੱਧੀ ਖੁਰਾਕ ਪਾਉ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਅੱਧੀ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਫੁੱਲ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ ਪਾਉ। ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 2-3 ਗੋਡੀਆਂ ਕਰੋ, ਪਹਿਲੀ ਗੋਡੀ ਪਹਿਲੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰਿਫਾਲੀ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿੱਲਰ/ਰੋਟਰੀ ਵੀਡਰ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਜਾਂ ਟੀਡੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਫ਼ਸਲ ਵਿਚਕਾਰ ਪਈ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਦੀਨ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗਰਾਮੋਕਸੋਨ 24 ਐਸ. ਐਲ. (ਪੈਰਾਕੁਏਟ) ਦਾ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਜਾਂ 900 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸਵੀਪ ਪਾਵਰ 13.5 ਐਸ. ਐਲ. (ਗਲੁਫੋਸੀਨੇਟ ਅਮੋਨੀਅਮ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 100

ਕੱਲਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਘਾਟ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਵੇਂ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਪੱਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੀਲੇ ਜਾਂ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੱਤ ਦੀ ਘਾਟ 1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫੈਰਸ ਸਲਫੇਟ (1 ਕਿਲੋ ਫੈਰਸ ਸਲਫੇਟ/100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ) ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੱਢ ਦਿਉ।

ਮੱਕੀ : ਮੱਕੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਿੰਚਾਈ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਧੂ ਖੜ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਉ। ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਤਣਾ ਗਲਣ ਦਾ ਰੋਗ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ 3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਯੂਰੀਆ ਘੋਲ ਕੇ ਦੋ ਛਿੜਕਾਅ ਹਫਤੇ ਦੇ ਫਰਕ 'ਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਾਧੂ ਨਾਈਟਰੋਜਨ 12-24 ਕਿਲੋ (25-50 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੀ. ਐਮ. ਐਚ.-1, ਪ੍ਰਭਾਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਵੀਟ ਕੋਰਨ ਨੂੰ 37 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬੂਰ ਪੈਣ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿਉ। ਪਰ ਪੀ. ਐਮ. ਐਚ.-2 / ਕੇਸਰੀ / ਪਰਲ ਪਾਪਕੋਰਨ ਨੂੰ 25 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉ। ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਝੁਲਸ ਰੋਗ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਇੰਡੋਫਿਲ ਐਮ-45 200 ਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੱਕੀ ਨੂੰ ਪੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਟਾਂਡੇ ਦੇ ਝੁਲਸ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ 'ਤੇ

100 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੋਪ ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਹਰੇ ਚਾਰੇ : ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਿਜਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਗੈਰ-ਫਲੀਦਾਰ ਅਤੇ ਫਲੀਦਾਰ ਚਾਰੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੱਕੀ-ਰਵਾਂਹ ਰਲਾ ਕੇ ਬੀਜੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਚਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵਕਫੇ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਦਿਉ।

ਸਬਜ਼ੀਆਂ : ਬੈਂਗਣ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਲਗਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੁੰਡੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 80 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਕੋਰਾਜ਼ਨ 18.5 ਐਸ. ਸੀ. (ਕਲੋਰਾਈਟਰਾਨੀਲੀਪੋਰਲ) ਜਾਂ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮ 5 ਐਸ. ਜੀ. (ਐਮਾਕੈਕਟਿਨ ਬੇਜੋਏਟ) ਜਾਂ 100 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸੁਮੀਸੀਡਿਨ 20 ਈ. ਸੀ. (ਫਿਨਵਲਰੇਟ) ਜਾਂ 200 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਰਿਪਕਾਰਡ 10 ਈ. ਸੀ. (ਸਾਈਪਰਮੈਥਰਿਨ) ਜਾਂ 160 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਡੋਸਿਸ 2.8 ਈ. ਸੀ. (ਡੈਲਟਾਮੈਥਰਿਨ) 100-125 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਛਿੜਕੋ। ਪ੍ਰੋਕਲੇਮ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 3 ਦਿਨ ਅਤੇ ਕੋਰਾਜ਼ਨ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 7 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਫਲ ਨਾ ਤੌੜੋ। ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੇ ਫਲ ਤੌੜ ਲਵੋ ਅਤੇ ਕਾਢੇ ਫਲ ਤੌੜ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਡੁੱਘੇ ਦਬਾ ਦਿਉ। ਬਰਸਾਤ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਮੌਸਮ ਮਿਰਚਾਂ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ 250 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਫੋਲੀਕਰ ਜਾਂ 750 ਗ੍ਰਾਮ ਇੰਡੋਫਿਲ ਐਮ-45 ਜਾਂ ਬਲਾਈਟੋਕਸ ਨੂੰ 250 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਬਾਗਬਾਨੀ : ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਮੱਖੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋਏ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦਬਾਉਂਦੇ ਰਹੋ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਅਮਰੂਦ, ਅੰਬ, ਲੀਚੀ, ਬਿੱਲ, ਆਮਲਾ, ਜਾਮਣ ਆਦਿ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਲਵਾਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ। ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉੱਠੇ ਫੱਤੇ ਨਦੀਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੰਗ, ਕਾਂਗਰਸ ਘਾਹ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਟਣਾ ਬਹੁਤ ਸੁਖਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰ ਦਿਉ। ਕਿੰਨੂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ 4.7 ਗ੍ਰਾਮ ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ + 3.3 ਗ੍ਰਾਮ ਮੈਗਨੀਜ਼ ਸਲਫੇਟ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਦੀਆਂ ਰੋਗ (ਫਾਈਟਾਫੋਰਾ) ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਪਚਾਰ ਕਰੋ।

ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ : ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡ ਅੰਦਰ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਮੱਛਰ, ਮੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੁਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤਰੇੜਾਂ ਅਤੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੇ। ਦੋ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਸਪਰੇਅ ਦੋਬਾਰਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ। 6 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਪੱਠੇ, ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਸਪਰੇਅ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਜਾਂ ਉੱਲੀ ਲੱਗਿਆ ਦਾਣਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

1121, 1718 ਨੂੰ 36 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉ। ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1847 ਅਤੇ 1509 ਨੂੰ 54 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਯੂਰੀਆ ਖਾਦ ਨੂੰ 2 ਬਰਾਬਰ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਨੀਰੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ 2 ਹਫਤੇ ਅਤੇ 6 ਹਫਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਉ।

ਕਪਾਹ : ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ/ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਾਲਤੂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਉ। ਕਪਾਹ ਵਿਰਲੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਦੀ

ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਨਦੀਨਾਂ ਉਪਰ ਸਿੱਧਾ ਛਿੜਕੋ। ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ 6-8 ਹਫਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ 40-45 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਉੱਚੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਉੱਚੇ ਵਰਤੋ, ਜਦੋਂ ਹਵਾ ਨਾ ਵਗਦੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਨਾ ਪਵੇ। ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਆਉਣ ਸਮੇਂ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟਰੇਟ (13 : 0 : 45) ਘੋਲ ਦੇ 4 ਛਿੜਕਾਅ ਹਫਤੇ ਦੇ ਵਕਫੇ ਨਾਲ ਕਰੋ।

ਕਮਾਦ : ਕਮਾਦ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਗਸਤ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਮੂੰਹੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਉ। ਰੇਤਲੀ ਅਤੇ

ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਨਰਸਰੀ

ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਮੋਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਮਰ ਵਧਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਇਸ ਕਦਰ ਵੱਧ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਬਾਵਜੂਦ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਹੀ ਨਰਸਰੀ ਬਣਾ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੂਟੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਕਮਲ ਵਿਹਾਰ ਵਾਸੀ ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਗੀਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਰਸਰੀ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਰਸਰੀ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੂਟੇ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਗਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ

★ ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਪਿਛਲੇ 7 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ ਬੂਟੇ
★ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ 48,000 ਬੂਟੇ

ਨਰਸਰੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ 2018 ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਦਿੱਕਤ ਆਈ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਹੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਦੇਸੀ ਬੀਜਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 2022 ਤੱਕ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਰ ਸਾਲ 10,000 ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 48,000 ਬੂਟੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਵੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੁਲਾਈ ਮਹੀਨੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਧੇਰੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਿਯਮ

ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਘਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲਾਏ ਆਲੂਣੇ

ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੀਆਂ। ਪੰਜ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਸੋਲਰ ਸਿਸਟਮ, ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਰੇਨ ਵਾਟਰ ਹਾਰਵੈਸਟਿੰਗ ਸਿਸਟਮ, ਜ਼ਹਿਰ-ਮੁਕਤ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਚਨ ਗਾਰਡਨ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕਿਚਨ ਗਾਰਬੇਜ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਲੂਣੇ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ ਵੀ ਲਾਏ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦਿਖਾ ਕੇ ਖੁਦ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਬੂਟਾ 2 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਬੀਜਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 2 ਸਾਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਮੁੜ ਲਾਉਣ 'ਤੇ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਮਲ

ਸ਼ਰਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵੀ. ਆਰ. ਐਸ. ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਵਟਾਉਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਜੜ੍ਹੀਆਂ

ਬੂਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਜਲੰਧਰ ਆ ਕੇ ਵੱਸਣਾ ਪਿਆ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈਵਾਲੀ ਨਾਲ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਟਰੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪਏ ਖਾਲੀ ਪਲਾਟ ਵਿੱਚ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ

ਕਮਲ ਸ਼ਰਮਾ ਵੱਲੋਂ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਦਾਰ, ਛਾਂਦਾਰ ਅਤੇ ਮੈਡੀਸਨਲ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੰਮ, ਅਕਾਸ਼ ਨਿੰਮ, ਬਹੇੜਾ, ਸਰੀਹ, ਕਰੋਂਦਾ, ਡੇਕ, ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਬਿਲ ਪੱਤਰ, ਪਿੱਪਲ, ਕੜ੍ਹੀ ਪੱਤਾ, ਸੁਹਾਜਣਾ, ਅਮਲਤਾਸ, ਜਾਮਣ, ਇਮਲੀ, ਰੀਠਾ, ਅਮਰੂਦ, ਟਾਹਲੀ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਪੀਏਯੂ- ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਸੰਗਰੂਰ ਵੱਲੋਂ ਗੋਦ ਲਏ ਪਿੰਡ ਹੇੜੀਕੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾਈ ਫਲਦਾਰ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਖੇਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪ, ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਸੰਗਰੂਰ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ

ਕਿਵਾਇਤੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਡਾ. ਅਸੋਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੌਦੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਪੱਧਰਾ

ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਨਯੋਗ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪੀਏਯੂ ਅਤੇ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਪੀਏਯੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਸੰਗਰੂਰ, ਨੇ ਅੱਜ ਗੋਦ ਲਏ ਪਿੰਡ ਹੇੜੀਕੇ ਵਿਖੇ ਹਰਿਆਲੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਫਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਮਰੂਦ (ਅਰਕਾ ਅਮੂਲਿਆ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ), ਨਿੰਬੂ (ਪੰਜਾਬ ਬਾਰਾਮਾਸੀ ਨਿੰਬੂ ਅਤੇ ਕਾਗਜੀ), ਆਂਵਲਾ, ਕਿੰਨੂ, ਜਾਮੁਨ ਅਤੇ ਕਰੋਂਦਾ ਪੀਏਯੂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਡਾ. ਅਸੋਕ ਕੁਮਾਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਸਾਰ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਦੁਆਰਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਲਾਂ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੇ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਸੰਭਾਲ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਰਹਿੰਦ-ਖੁਹੰਦ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ

ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਵਾਧੇ ਲਈ ਹਰੇਕ ਪੌਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਡੂੰਘਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਚੌੜਾ ਗੋਲ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਟੋਇਆਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਦੀ ਖਾਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਭਰਨ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਿਕ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਲਗਭਗ 2 ਕਿਲੋ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ 15 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਕਲੋਰਪਾਈਰੀਫੋਸ 20 ਈਸੀ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਖਾਦ ਅਤੇ ਖਾਦ ਦੀ ਸਮਾਂ-ਸਾਰਣੀ 'ਤੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ, ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੌਦੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਟੋਏ ਪੁੱਟਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੌਰਾਨ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਸੁਚਾਰੂ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਵਧਿਆ ਮਾਣ

ਮੇਰੇ ਲਈ ਐਜੂਕੇਟ 2025 ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ 100 ਵਿੱਚੋਂ 93ਵਾਂ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ 4407 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਉੱਚ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਐਜੂਕੇਟ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਗਲੋਬਲ ਰੈਂਕਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤੀ ਖੋਜ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਗੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ 14,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦਾ ਸਿਖਰਲੀਆਂ 100 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੋਜ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 22 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਚੋਟੀ ਦੇ 100 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 13 ਚੀਨ ਤੋਂ ਹਨ, 2 ਜਾਪਾਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਜ਼ਰਾਈਲ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 47ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. 93ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਫਰੇਮਵਰਕ (ਐਨ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਫ.)

ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ 2023 ਅਤੇ 2024 ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਖਰਲਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਫਰੇਮਵਰਕ (ਆਈ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਫ.) 2025 ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਿੱਜੀ-ਖੇਤਰ ਏਜੰਸੀ ਨੇ

ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। 1962 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ 1978-80 ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੋਜਨ ਖੇਤਰ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਇਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਖਟਕੜ ਕਲਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸਵਾਗਤ ਮੰਗਦੀ ਹੈ।

- ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਸੇਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੂਰਪੀਨ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ, "An apple in a day keeps the doctor away", ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, "A few guavas in the season, keep the doctor away the whole year." ਅਮਰੂਦ

ਡਾ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸਾਬਕਾ ਉਪ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਬਾਗਬਾਨੀ ਪਟਿਆਲਾ ਕਮ ਸਾਬਕਾ ਨੋਡਲ ਅਫਸਰ ਅਮਰੂਦ ਪੰਜਾਬ (ਮੋ.75080-18903)

ਦਾ ਫਲ ਖਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜੈਮ, ਜੂਸ, ਲੈਦਰ, ਨੈਕਟਰ ਆਦਿ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਰਕਬਾ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ (ਸਿਟਰਸ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਮਰੂਦਾਂ ਅਪੀਨ ਰਕਬਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ

ਅਮਰੂਦ ਖਾਓ, ਸਿਹਤ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਭਜਾਓ

ਉਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੂਦ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ 6.5 pH ਤੋਂ 8.7 pH ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਰੂਦ ਦਾ ਫਲ ਸੇਬ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਣਕਾਰੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਸੀ ਜਿਹਾ ਫਰੂਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ

ਗਿਆ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਸਾਰਣੀ-1) ਅਮਰੂਦ ਫਲ ਦੇ ਤੱਤ ਸੇਬ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ।

ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਬਟਰੋਪੀਕਲ ਹਾਰਟੀਕਲਚਰ, ਰਹਿਮਾਨ ਖੇੜਾ, ਲਖਨਊ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦਾ ਫਲ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗੁਥਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

1. ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਫਾਈਬਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਬਜ਼ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਠੰਡ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੰਘ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੱਚਾ ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਆਇਰਨ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ ਠੰਡ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਇਰਲ ਇੰਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

3. ਇਹ ਬਲੱਡ ਕੋਲੈਸਟਰੋਲ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

4. ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

5. ਲਗਾਤਾਰ ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨਾਲ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਚਮਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

6. ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਲਾਈਕੋਪੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7. ਅਮਰੂਦ ਵਿਚ ਐਂਟੀਐਜਿੰਗ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੁਢਾਪਾ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

8. ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਸੂਗਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਲੱਡ ਗਲੂਕੋਜ਼ ਲੈਵਲ ਘੱਟ ਕਰਦਾ

10. ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਫੋਲੇਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫਰਟੇਲਿਟੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

11. ਅਮਰੂਦ ਫਲ ਵਿਚ ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੀ-3 ਅਤੇ ਬੀ-6 ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

12. ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਪੱਤੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਦਰਦ, ਸੁੱਜੇ ਹੋਏ ਮਸੂੜੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਛਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ।

13. ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਮੋਨਸਰੇਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਅਮਰੂਦ ਦਾ ਫਲ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰੇਲੂ ਬਗੀਚੀ, ਟਿਊਬਵੈਲ ਜਾਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਪੌਦੇ ਲਗਾ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਲਾਹਾਬਾਦੀ ਸਫੈਦਾ, ਲਖਨਊ-49 (ਐਲ-49), ਪੰਜਾਬ ਸਫੈਦਾ, ਪੰਜਾਬ ਕਿਰਨ, ਸਵੇਤਾ, ਪੰਜਾਬ ਪਿੰਕ, ਐਪਲ ਗੁਆਵਾ ਅਤੇ ਹਿਸਾਰ ਸਫੈਦਾ ਵਗਾਇਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬੂਟੇ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ ਫਰਵਰੀ ਤੇ

ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਲੰਧਰ, ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਚੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੱਕ ਵੀ

ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਸਟੇਟਸ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਟੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ

ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

4. ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

5. ਲਗਾਤਾਰ ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨਾਲ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਚਮਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ-1 : ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਗ੍ਰਾਮ			
ਲ.ਨੰ.	ਤੱਤ	ਸੇਬ	ਅਮਰੂਦ
1.	ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ	107 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	4.17 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ
2.	ਫਾਸਫੋਰਸ	11 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	4.0 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ
3.	ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ	5 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	2.2 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ
4.	ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ	4.6 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	228.3 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ
5.	ਫਾਈਬਰ	2.4 ਗ੍ਰਾਮ	5.4 ਗ੍ਰਾਮ
6.	ਵਿਟਾਮਿਨ ਈ	0.18 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	0.73 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ
7.	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ	54 ਆਈ ਯੂ	624 ਆਈ ਯੂ
8.	ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੀ3	0.09 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ	1.084 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ

ਹੈ।

9. ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਆਇਰੋਡੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਕਾਪਰ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਪਰ ਬਾਇਰੋਇਡ ਮੈਟਾਬਾਲਿਜ਼ਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਧੀਆ ਕੁਆਲਟੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਜਾਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬਾਗਬਾਨੀ ਬੋਰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਨਰਸਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ੀਦਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਫਰ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ

ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ

ਸਿਰਫ **100/-** ਰੁਪਏ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵੱਲੋਂ

ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੀਲਰ/ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਟਰਾਂ ਲਈ

ਚੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੂਟ

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਦੇ

ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ **500/-** ਰੁਪਏ

ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ **750/-** ਰੁਪਏ

ਇੱਕ/ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਵਿਸ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

KHETI DUNIYAN
TID - 62763351

ਚੰਦੇ ਭਰਨ ਲਈ QR ਕੋਡ ਸਕੈਨ ਕਰੋ।

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਕੇ. ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕਿਟ, ਪਟਿਆਲਾ-147001

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ : ਮੋ. 90410-14575

Website : www.khetiduniyan.in

E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਪੰਜਾਬ ਦੀ 42 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਸੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੰਨੀ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਲਈ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਮਿਆਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਈ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭੀੜ-ਭੜਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 'ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ'

ਇਹ ਰਕਮ ਪਹਿਲਾਂ 50,000 ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ 9 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 3 ਏਕੜ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਥਾਂ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 50 ਏਕੜ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 30 ਏਕੜ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਵ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਕੁਆਇਰ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲੇਗਾ, 9 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ 33 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ 50 ਏਕੜ ਵਾਲੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਕਿਸਾਨੀ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਹ ਨੀਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਫਾਇਦਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 1 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚਾ ਵੀ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਖਰਚਾ 60-40 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਸ

ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਫੋਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਐਕੁਆਇਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ (ਜ਼ਮੀਨ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ (ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣਾ) ਅਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੈ। ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਘੱਟ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੱਡੇ ਘੱਟ 'ਤੇ ਉੱਜੜ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁੜ-ਵਸੋਬੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਵਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਗਈ, ਨਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਪਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਸ਼ਾਇਦ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇੱਕ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਾਪਨ ਸੂਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਇਸ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਿਸਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਏ ਤਿੰਨ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਬਹੂਰਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਉਦੇਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ 42 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਸੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੰਨੀ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਲਈ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਮਿਆਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਈ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭੀੜ-ਭੜਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਕਿਸਨੇ ਹੈ? ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਹਿਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ

ਪਹਿਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਏ-ਲਾਏ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਵਾਅਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ 1000 ਰਾਜ ਦਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪਲਾਟ ਅਤੇ 200 ਰਾਜ ਦਾ ਵਪਾਰਕ ਪਲਾਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ

ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ, ਭਾਰਤ (ਮੋ. 94 172-69294)

ਲਗਭਗ 4840 ਰਾਜ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ 1200 ਰਾਜ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 4 ਕਰੋੜ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਲ 5-8 ਕਰੋੜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਹੈ, ਜੋ 3 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋਰ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਂਜ ਕੋਈ ਵੀ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਵੀਂ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਚਿਹਰਾ ਨੰਗਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਝੁੱਠੀਆਂ ਫੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੱਤਾ ਹਥਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦੇ ਏਜੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਰੂਪੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉਜਾੜਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ-ਸੰਤਰੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ 2027 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਜੋਗੇ ਰਹਿ ਜਾਣ।

ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਖੇਤੀ ਬਿਨਾਂ ਚੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਘੱਟ 'ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਰਾਹੀਂ 50 ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਏ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ 3 ਸਾਲ ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮਾਰਕਿਟ ਹੇਟ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ 3 ਸਾਲ ਲਈ ਮਹਿਜ਼ 30,000 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਭੱਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਦਬਾਅ ਥੱਲੇ ਆ ਕੇ

ਦਿਨ ਦਾ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਫਸੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਸ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਐਕੁਆਇਰ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਕੋਈ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਿਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਤੋਰਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਖੱਚੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣੇ ਸਨ, ਉਹ ਹੁਣ ਬੇਵੱਸ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ

ਮੋਟਿਵ

ਇੰਡੋਫਿਲ ਤੋਂ ਆਇਆ ਨਵਾਂ ਦੋਸਤ...

ਸੁਰੱਖਿਆ
ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

ਵਿਆਪਕ
ਨਿਯੰਤਰਣ

ਪੇਸ਼ਕਤਾ ਵਿੱਚ
ਸਮਰਥਨ

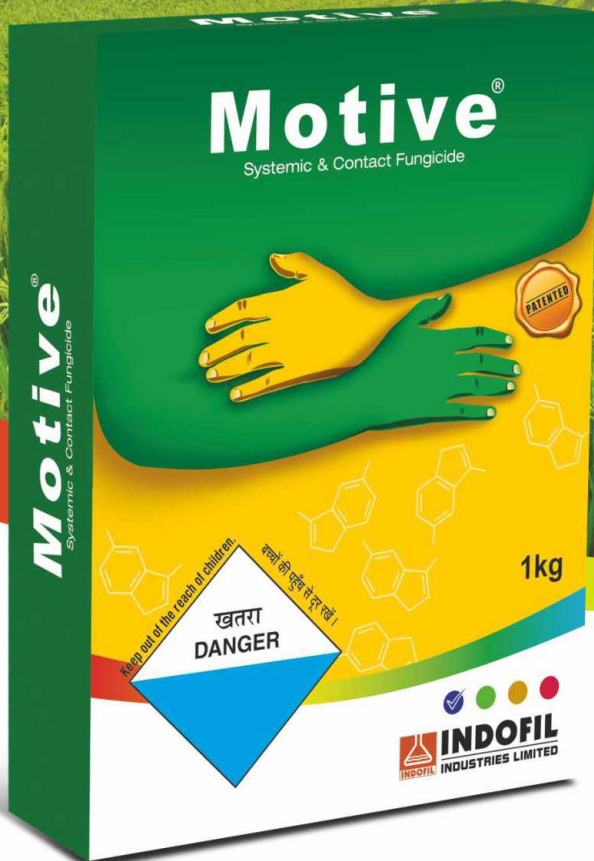
ਸਹਿਕ੍ਰਿਆਤਮਕ
ਅਸਰ

ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਧਕਤਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਬਿਹਤਰ
ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ

ਮਾਤਰਾ : 400 ਗ੍ਰਾਮ/ਏਕੜ

ਨੋਟ: ਇੰਡੋਫਿਲ ਲੋਗੋ ਟ੍ਰਾਂਜਿਸ਼ਨ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹੈ। (ਪੈਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)